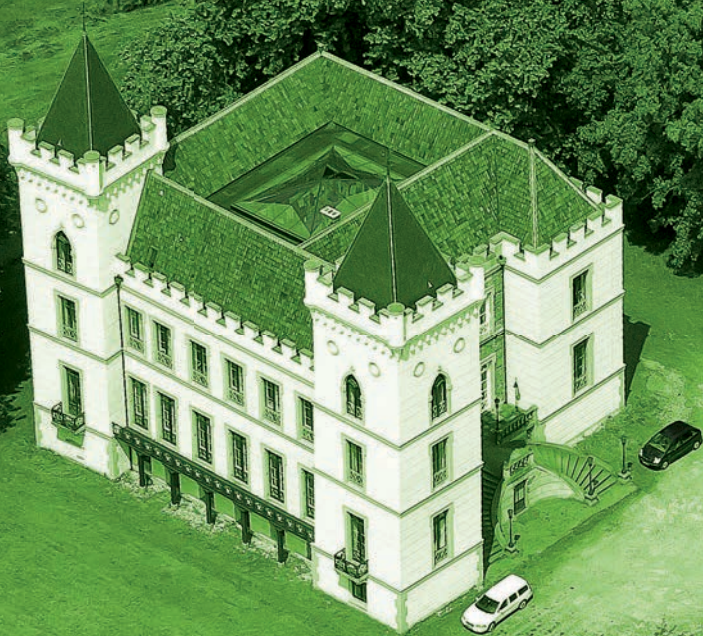

Thema
**ICONEN
EN
SYMBOLEN**

Het Kromme Rijngebied

36 OPENGESTELDE
MONUMENTEN EN
ACTIVITEITEN

ZATERDAG 10 SEPT 2016

ZATERDAG 10 SEPT & ZONDAG 11 SEPT 2016

ZONDAG 11 SEPT 2016

36 OPENGESTELDE MONUMENTEN EN ACTIVITEITEN IN HET KROMME RIJNGEBIED

ZATERDAG 10 SEPT 2016 In het Kromme Rijngebied van 10.00 tot 17.00 uur.

ZATERDAG 10 SEPT & ZONDAG 11 SEPT 2016

ZONDAG 11 SEPT 2016 In de gemeente Houten 13.00 tot 17.00 uur.

Colofon

Samenstelling boekje: Otto Wttewaall

Foto's: Topografische verzameling van de gemeente Houten,
Jeannette van Altendijk en diverse anderen.

Foto omslag: Hermon Erfgoed B. V.

Ontwerp: mevrouwverkade.nl

VOORWOORD

Open Monumentendag 2016 staat in het teken van **Iconen en Symbolen**. Daarmee wordt bij deze 30ste editie van het evenement verwezen naar beelden en tekens met een bijzondere extra betekenis. In monumenten zie je ze overal: van binnen en van buiten, in ornamenten, in reliëfs, in schilderijen. Monumenten zelf kunnen ook iconische waarde hebben in het landschap of in de stad, zoals kerktorens, molens, boerderijen en kastelen.

Dit jaar werken de Open Monumentendag comités van Bunnik, Houten en Wijk bij Duurstede samen. Zij hebben in het hele Kromme Rijngebied activiteiten georganiseerd en er voor gezorgd dat vele monumenten hun deuren voor u hebben geopend. De rivier de Kromme Rijn staat centraal als symbool voor dit gebied. De voorlopers van deze rivier waren verantwoordelijk voor de ruimtelijke inrichting van het gebied van de Kromme Rijn. De afdamming van deze rivier in het jaar 1122 bij Wijk bij Duurstede maakte het mogelijk grote gebieden te ontginnen en geschikt te maken voor bewoning. 2016 is tevens het jaar dat de Historische Kring “Tussen Rijn en Lek” haar 50 jarig bestaan viert. Deze vereniging heeft als werkgebied het gehele Kromme Rijngebied en veel van haar leden zijn betrokken bij Open Monumentendag, als lid van een van de comités, als vrijwilliger of als monumenteigenaar. In het najaar organiseert de Historische Kring in samenwerking met het Regionaal Historisch Centrum Zuidoost Utrecht een symposium over de Middeleeuwse geschiedenis van het Kromme Rijngebied. Behalve de vele historische gebouwen die u op Open Monumentendag kunt bekijken, worden er lezingen gegeven, rondleidingen verzorgd, zijn er toneel- en muziektredens, kinderactiviteiten en kunt u varen op de Kromme Rijn en op de Lek, en met een historische bus het gebied verkennen.

De meeste activiteiten vinden plaats op zaterdag; in de gemeente Houten kunt u ook op zondag enkele monumenten bezoeken. In dit boekje vindt u het gehele programma en achtergrondinformatie over de te bezichtigen gebouwen. Wij wensen u veel plezier bij het bekijken en beleven van al die **symbolen en iconen** in ons mooie **Kromme Rijngebied**.

Rob Zakee - wethouder monumenten van de gemeente Bunnik

Kees van Dalen - wethouder monumenten van de gemeente Houten

Wil Kosterman - wethouder monumenten van de gemeente Wijk bij Duurstede

RIVIEREN, STROOMRUGGEN EN KOMGEBIEDEN

Het Kromme Rijngebied is vernoemd naar de rivier de Kromme Rijn. Deze rivier, die nu een vrij onbeduidend stroompje is, was circa 3000 jaar geleden de belangrijkste tak van de rivier de Rijn. Ongeveer 10.000 jaar geleden (aan het eind van het Pleistocene) bestond dit gebied uit een uitgestrekt golvend dekzandlandschap met weinig begroeiing. De grote rivieren lagen toen nog ten zuiden van de huidige Lek. Als gevolg van de stijging van de zeewaterspiegel en de daarmee gepaard gaande grondwaterstijging ontwikkelden zich moerassen en trad veenvorming op. Ongeveer 8000 jaar geleden gebeurde dat ook in dit gebied. In diezelfde periode verlegden de grote rivieren hun stroomgeulen meer en meer in noordelijke richting. De rivier slingerde zich door het landschap en nam kleideeltjes, zand en grind met zich mee. Bij de aanvoer van veel water trad deze onbedijkte rivier regelmatig buiten haar oevers, waarbij aan weerskanten van de bedding grind, zand en klei werden afgezet. Het grovere zwaardere materiaal bezonk dichtbij de bedding, waardoor zich in de loop van de tijd zogenaamde oeverwallen vormden. De fijnere kleideeltjes bezonken achter de oeverwallen en vormden daar dikke kleilagen, de zogenaamde kommen. De loop van de rivier wijzigde zich regelmatig, veelal geleidelijk maar soms ook abrupt, als de rivier door de oeverwallen heen brak en een nieuwe weg zocht door de lagere komgronden. Oude beddingen verloren hun functie en slibden langzaam maar zeker dicht. Dit proces herhaalde zich voortdurend totdat de rivier zich omstreeks 500 v. Chr. in noordelijke richting verplaatste en ongeveer het tracé ging volgen van de nu nog bestaande Kromme Rijn. Samen met de gevormde oeverwallen vormden de dichtgeslibde beddingen zogenaamde stroomruggen, die als lichte verhogingen in het landschap zichtbaar bleven. Op enkele plaatsen bleef ook een restgeul van de rivier achter als een smalle natuurlijke watergang. Deze restgeulen zijn gedeeltelijk in de loop van de tijd verdwenen. Met name de bewoningen in de IJzertijd (ca. 700 - 50 v. Chr.) en in de Romeinse tijd (ca. 50 v. Chr. - 400 n. Chr.) concentreerden zich langs restgeulen.

De kommen hielden als gevolg van hun lagere ligging en slechte waterafvoer een moerassig karakter. De stroomruggen bestaan grotendeels uit materialen zoals zand en grind, die niet inklinken, waardoor deze als verhogingen in het landschap achterbleven. De komgebieden die vanwege hun moerassige karakter niet geschikt waren voor landbouw zullen tot de ontginning van het gebied in de twaalfde eeuw hun oorspronkelijke begroeiing hebben behouden.

Een belangrijke voorwaarde voor de ontginning van de lager gelegen kommen was het regelen van de afwatering. In de eerste plaats poogde men door middel van de bedijking van de rivieren - waarmee een begin zal zijn gemaakt rond het jaar 1000 en die omstreeks 1150 werd voltooid - het overstromings risico te verkleinen. De afdamming van de Kromme Rijn, een ingreep met verstrekkende gevolgen, was de tweede belangrijke voorwaarde. Dit belangrijkste en ingrijpende waterbouwkundige werk werd in 1122 op initiatief van bisschop Godebald (1114-1127) aangelegd. Hoofddoel was een betere waterlozing via de Kromme Rijn, zonder welke de ontginning van de broeken in het Kromme Rijngebied ondenkbaar was. Vooral de hoge winterwaterstanden, veroorzaakt door smeltwater dat via de Boven-Rijn werd aangevoerd, hadden de afwatering van de omringende landen en nederzettingen in ernstige mate bemoeilijkt. De aanleg van de dam maakte hieraan een eind. Hij deed dienst als achterkade voor de afwatering van de landen aan weerskanten van de Kromme Rijn en zelfs van de zuidelijke Vecht. De Kromme Rijn zelf werd een soort van boezem waarvan de waterstand te regelen was. Door de aanleg van de dam te Wijk degradeerde de Kromme Rijn tot een onbeduidend stroompje, waarop scheepvaart nog maar beperkt mogelijk was. In het kader van de Nieuwe Hollandse Waterlinie werd een gedeelte van de Kromme Rijn rond 1870 gekanaliseerd en uitgediept. Tevens werden enkele bochten afgesneden en sluizen gebouwd. In 1866 is bij Wijk bij Duurstede een inundatiesluis gebouwd en een verbindingskanaal naar de Kromme Rijn.

De rond 1870 afgesneden bocht van De Kromme Rijn ter hoogte van de watertoren.

OPENGESTELDE MONUMENTEN EN ACTIVITEITEN IN HET KROMME RIJNGEBIED

ZATERDAG 10 SEPT 2016 In het Kromme Rijngebied van 10.00 tot 17.00 uur.

1 KASTEEL DUURSTEDÉ, LANGS DE WAL 6-7, WIJK BIJ DUURSTEDÉ

Het Kasteel dat rond 1260 is ontstaan, heeft zijn grote bloeiperiode gekend in de vijftiende en zestiende eeuw, toen de bisschoppen David van Bourgondië en zijn halfbroer Philips van Bourgondië het Kasteel een waarlijk vorstelijk uiterlijk gaven. Het was daarnaast een centrum van kunst en cultuur. Tijdens de Open Monumentendag van 2016 gaat u dat op een heel bijzondere manier beleven! **Het programma:** wanneer u tussen 11.00 en 17.00 uur het Kasteleiland betreedt, wordt u ondergedompeld in de tijd van David van Bourgondië. Living history is te bewonderen en u ontmoet bekende en minder bekende figuren die refereren aan die tijd en allemaal hun “zegje” over David doen. Bezoekers kunnen vrij rondlopen in en om het Kasteel of voor een optimale beleving meegaan op theatrale wandeling met een van de historische figuren. “U waant zich aan het hof van David, waar niemand te vertrouwen is en niets is wat het lijkt”. Een groot en gevarieerd gezelschap spelers van zeer jong tot oud, onder leiding van Marleen Molendijk, wekt deze tijd weer tot leven. Maar op Open Monumentendag wilt u natuurlijk ook alles weten over het monument Kasteel Duurstede, bestaande uit de Donjon en de Bourgondische toren, dat met recht een Icoon van Wijk bij Duurstede mag worden genoemd. Omdat deze Open Monumentendag verder kijkt dan Wijk bij Duurstede, maar aandacht heeft voor het hele Kromme Rijngebied, is het interessant om te weten hoe de directe omgeving van het Kasteel er vroeger uitzag. Waar stroomde toen de rivier en waar bevond zich de Kromme Rijn? Hoe verdedigde het Kasteel zich tegen vijanden? Twee gidsen van de VVV, gekleed in passende historische kledij, zullen u vertellen over het Kasteel en de ligging ten opzichte van de rivier. Behalve de genoemde living history zijn er de hele dag op het Kasteleiland activiteiten, passend in de tijd van David van Bourgondië. Om u een indruk te geven hoe zang en muziek klonken aan het hof, hebben wij de groep Datura uitgenodigd. Datura maakt muziek op oude muziekinstrumenten, danst, en zingt liederen uit de late middeleeuwen. Deze muziekgroep is inmiddels beroemd om de authentieke wijze waarop zij laat middeleeuwse muziek ten gehore brengt. Niet alleen muziek zoals die klonk aan de hoven van prinsen en vorsten, maar ook op jaarmarkten en boerenbruiloften. Voor een goede indruk van wat en hoe zij spelen: www.daturamusic.nl.

Onder muzikale leiding van Datura kan een groep kinderen, maar ook andere geïnteresseerden, tussen 13.00 en 14.00 uur en tussen 15.00 en 16.00 uur, meegaan naar het nabijgelegen Museum Dorestad (*Huize Amstelwijk*). Daar is een doorlopend programma met muziek, dans en oudhollandse spelletjes onder leiding van jonge acteurs in middeleeuwse kleding. Bovendien is er gelegenheid om deel te nemen aan een door Datura georganiseerde dansworkshop, natuurlijk ook middeleeuws!

2 ROOMS-KATHOLIEKE KERK JOHANNES DE DOPER, KLOOSTER LEUTERSTRAAT 35, WIJK BIJ DUURSTED

Hier vindt een workshop Gregoriaans zingen plaats, met medewerking van de Schola Cantorum Gregoriana van de Parochie Zalige Titus Brandsma uit Wageningen onder leiding van Ronald de Haan. **Aanmelden:** rjadehaan@hetnet.nl. Deelname: €10,- pp, incl. koffie, thee, excl. lunch. In de middagpauze: bezoek aan het Bonifatiusmonument op de Markt. Informatie: www.dorestadonthuld.nl/Bonifatius_agenda.html
De workshop begint om 10.00 uur. Afsluiting om 15.00 uur, vrij toegankelijk voor publiek.

3 GROTE KERK EN TOREN, MARKT 22, WIJK BIJ DUURSTED

Hier kunt u drie zeer oude onlangs gerestaureerde rouwborden bezichtigen uit het begin van de zeventiende eeuw. Bovendien zijn er foto's te zien van de laatste restauratie van de kerk in 2008. Het hoofdorgel van de kerk is in 1628-1629 vervaardigd door A. Kiespenning. De Toren kan de hele dag worden beklommen en bij helder weer hebt u hiervandaan een fantastisch uitzicht. De leden van het Wijkse Klokkenluidersgilde luiden op ieder heel uur handmatig de monumentale zestiende-eeuwse klokken.

4 MUSEUM DORESTAD, MUNTSTRAAT 42, WIJK BIJ DUURSTED

Doorlopend programma met muziek en dans onder leiding van jonge acteurs in middeleeuwse kleding. En natuurlijk de door Datura georganiseerde middeleeuwse dansworkshop. Bovendien zijn hier de tentoonstellingen "Dorestad onthuld" en "Bonifatius in Dorestad" te bezichtigen.

5 STADSHAVEN VAN WIJK BIJ DUURSTED

Net als in en rond Kasteel Duurstede is er bij de Stadshaven van Wijk bij Duurstede een doorlopend programma, een weerspiegeling van de drukte rond de haven zoals die vroeger was en nog is. De haven van Wijk bij Duurstede is altijd het kloppende

hart geweest van de stad. Daardoor kwam de stad tot bloei in de middeleeuwen en speelt Wijk bij Duurstede nog steeds een belangrijke rol in het waterverkeer in ons land, zowel toeristisch als industrieel. Op spectaculaire wijze openen de **Sealions**, de waterscouts van Wijk bij Duurstede, om 11.00 uur de havenactiviteiten als stoere zeehelden met kanongebulder. De Sealions verzorgen tevens workshops van onder meer oude knooptechnieken en andere zeewaardige activiteiten. Dit alles tussen 11.00 uur en 14.00 uur. Net zoals in iedere historische stad spelen ook in Wijk bij Duurstede verhalen en roddels een rol. Deze verhalen komen vandaag weer tot leven door inwoners van de stad die hun plek innemen op het bekende leugenbankje. Daar treffen zij elkaar om de gebeurtenissen in de wereld en vooral die in Wijk bij Duurstede door te nemen. Maar ze zitten op dat bewuste **leugenbankje**. Onder regie van Ruth Schreuder, die ook de teksten schreef, spelen leden van toneelvereniging Toverdo o.a. “De zwemjuffrouw van het oude zwembad in de Lek” en “De schipper en zijn vrouw van de rondvaartboot De Veerman”. Ze weten er allemaal iets van. Het wordt een mooi verhaal, maar of het waar gebeurd is? **Tijden:** 12.00, 13.00, 14.00 en 15.45 uur. “**De Dood van Pierlala**”, ofwel “De Een zijn dood is de Ander zijn brood”, een toneelstuk gebaseerd op het achttiende eeuwse straatlied over het personage Pierlala en de poppenkastvoorstellingen over Jan Klaassen. In “Pierlala” weet Jan Klaassen de dood om de tuin te leiden. Het lijkt er zelfs op dat hij de dood voorgoed heeft uitgeschakeld. Maar... hoe zal een wereld eruit zien waar de dood is verdreven? Misschien is het de bedoeling geweest van de oorspronkelijke opsteller van dit verhaal

ons op komische wijze te willen vertellen, dat we het leven maar te nemen hebben zoals het is en dat de dood daar nu eenmaal onlosmakelijk mee is verbonden. Om 11.30, 12.30, 13.30 en 14.30 uur wordt “De Dood van Pierlala” gespeeld door Stichting “De Inrichting” met de cast van Karel Schneider en Ruth Schreuder. Muzikale omljsting door “Chasing Fingers” (*Leen de Heer, Patrick Holleeder e.a.*).

Het Shantykoor “Tussen Rijn & Lek” uit Wijk bij Duurstede verzorgt tussen 15.00 en 16.00 uur twee optredens vanaf de klipperaaak “Tatanka” van Hans Sol, een muzikale ode aan het zeemansleven. Natuurlijk mag u meezingen.

Verdere activiteiten bij de Stadshaven:

Vanaf 11.30 verzorgt Peter Jansen met zijn zandaak “Samenwerking” rondvaarten op de Lek. U vaart naar een rustig gedeelte en ziet de stad met zijn Iconen, zoals de Molen en de Kerktorens nu eens even van een andere kant! Vanaf 11.00 uur kunt u een bezoek brengen aan de klipperaaak “Tatanka” van Hans Sol; interessant is ook zijn scheepstimmerwerkplaats aan boord. Waarschijnlijk hebt u inmiddels al een blik opgevangen van de Scheepswerf van Pisano, met scheepshelling, vlakbij de Molen.

6 MOLEN “RIJN EN LEK”, DIJKSTRAAT 29, WIJK BIJ DUURSTEDE

Vandaag kunt u gelijk de nieuwe aanwinst van de molen zien: een beeldje van Sint Victorius van Marseille, de beschermheilige van korenmolenaars, die in een nis van de molen een mooi plaatsje heeft gekregen. Op de stelling van de molen “Rijn en Lek” zal Henk Muis een lezing verzorgen met de titel “**Schipperen rond Wijk**”. Henk wijst het u allemaal aan: u krijgt dus aanschouwelijk onderwijs over de loop van de rivier en de geschiedenis van de haven vanaf eind negentiende eeuw tot en met het begin van de twintigste eeuw. De lezingen beginnen om 11.40, 12.40 en 13.40 uur. Aangezien er zich maximaal 25 personen op de molenstelling mogen bevinden, is aanmelding vooraf gewenst. U kunt zich aanmelden via de VVV Krommerijnstreek, tel. 0343-575995 of per e-mail: info@krommerijnstreek.nl. **LET OP: VOL = VOL!**

Aansluitend aan deze lezing met daarna een toneelvoorstelling van “**Het Leugenbankje**” kunt u met Ruud Muis (*vertrek vanaf de Molen*) een wandeling maken door de binnenstad van Wijk bij Duurstede langs plaatsen van de oude loop van de Rijn. Het gaat dan over de tijd van het oude Dorestad tot aan de afdamming van de Kromme Rijn in 1122, bijna 900 jaar geleden. **Aanvang rondwandelingen:** 12.20, 13.20 en 14.20 uur. In het restaurant/havenkantoor “De Graanschuur” is de hele dag een presentatie van

afbeeldingen en foto's te bewonderen over "De Haven Toen": hoe zag de Wijkse haven er vroeger uit met ter vergelijking de huidige situatie.

7 BOERDERIJ DE STEENEN BRUG, WIJKERWEG 2, OVERLANGBROEK

Lezingen door Wim van Amerongen in de oude gelagkamer van boerenherberg De Steenen Brug met prachtige foto's en smakelijke anekdotes over de rijke geschiedenis van deze boerenherberg en Gart van der Zand, die hier het werk van boer en schapenscheerder moeiteloos combineerde met dat van herbergier. Wim van Amerongen is journalist en auteur van drie boeken over de twintigste-eeuwse geschiedenis van Wijk bij Duurstede. **Tijden:** 11.00, 13.00 en 15.00 uur.

8 HERVORMDE KERK VAN OVERLANGBROEK, LANGBROEKERDIJK B 30, OVERLANGBROEK

Openstelling, bezichtiging en rondleiding, orgelspel en koor. Op het terrein van de kerk olieballen bakken en verkopen. **Tijd:** 11.00 uur - 16.00 uur. Tuin familie Laporte, Langbroekerdijk B19 (*schuin tegenover de kerk*): terras met koffie/thee met eigen gebakken koek/cake/taart, eveneens geopend van 11.00 tot 16.00 uur.

9 DE OUDE SCHOOL VAN OVERLANGBROEK, LANGBROEKERDIJK B 15, OVERLANGBROEK

Vanaf 10.00 uur tot 16.00 uur bazaar, verkoop van boeken en Lp's, versproducten, kinderactiviteiten, rad van avontuur, sport en spel. Vanaf 16.00 uur: zeskamp, verloting, barbecue. Prijsuitreiking zeskamp, verloting en raadspellen om 18.00 uur.

10 DE KASTEELTUIN VAN KASTEEL RHIJNESTEIN, RHIJNESTEIN 1-2, COTHEN

Deze fraaie tuin kan ook bezocht worden vanaf de aanlegplaats van de Krommerijnder, waarmee u vandaag een tochtje kunt maken op de Kromme Rijn. De Krommerijnder was een lange smalle schuit die vanaf de 12e eeuw tot ongeveer 1930 werd gebruikt voor vervoer van goederen en mensen in het stroomgebied van de Kromme Rijn tussen Wijk bij Duurstede en Utrecht. De Krommerijnder vaart vanaf 11.00 uur tot 16.00 uur tussen restaurant De Pronckheer (*Graaf van Lynden van Sandenburgweg 2, Cothen*) en de tuin van Kasteel Rhijnestein. Vanaf daar is het ook een korte wandeling naar de andere opengestelde monumenten in Cothen: de Protestantse Kerk (*De Brink 9*) en de molen Oog int Zeil (*Molenplein 1*).

11 PROTESTANTSE KERK, DE BRINK 9, COTHEN

Bezichtiging van dit bijzonder aardige blauwe interieur van dit kleine kerkje op De Brink in Cothen.

12 MOLEN OOG INT ZEIL, MOLENPLEIN 1, COTHEN

De molenaar leidt u rond en geeft daarbij uitleg over de molen. Bij voldoende wind zal er om 11.00 uur en om 14.00 uur een demonstratie van het maalbedrijf worden gegeven; er wordt dan tarwe gemalen.

13 WATERTOREN: WATERTORENWEG 1, WERKHOVEN

Bezoekers kunnen bij goed weer kosteloos in groepjes met de eigenaar de toren beklimmen en van het prachtige uitzicht over het Kromme Rijngebied genieten. Buiten op het terras kunt u iets te drinken of te eten bestellen.

14 SAMAYA (VOORMALIGE PRIORIJ GODS WERKHOF), HOLLENDEWAGENWEG 20, 3985 SG WERKHOVEN

Een deel van het gebouw - waaronder de kapel - is voor het publiek opengesteld. Vrijwilligers van de Stichting Gods Werkhof zijn er om u te vertellen over de bijzonderheden van het gebouw, over hoe de zusters er hun leven leidden achter slot en over het door een van de zusters ontworpen meubilair. De voormalige kloostertuin is tijdens Open Monumentendag niet toegankelijk. De voormalige priorij Gods Werkhof is uitsluitend te bezichtigen op zaterdag 10 september tussen 10 en 16 uur. Elk heel uur wordt er een korte presentatie gehouden rondom de bijzondere geschiedenis van deze historische locatie. Bij goed weer is er op het terras gelegenheid om tegen betaling iets te drinken.

15 KORENMOLEN RIJN EN WEERT: WERKHOVENSEWEG 26, WERKHOVEN

Activiteiten bij de molen (*van 10.00 uur tot 16.00 uur*): rondleiding door de molenaars, verkoop van versgebakken wafels, diverse marktkransen met verschillende streekproducten, activiteiten voor de kinderen (*trampoline etc.*).

16 KASTEEL BEVERWEERD, BEVERWEERTSEWEG 60, WERKHOVEN

Op de gerestaureerde zolderverdieping van het koetshuis zullen medewerkers van Hermon Erfgoed lezingen geven over Kasteel Beverweerd. De benedenverdieping van het kasteel zal toegankelijk zijn. Geert Jan Jansen zal zijn schilderijen exposeren.

Toneelgroep De Inrichting uit Wijk bij Duurstede zal het stuk ‘De Sloep’ opvoeren op de Kromme Rijn. “Annetje wil al heel lang via Cothen naar Amerika reizen, haar jongere zuster Claartje reist met haar mee en dan hebben we ook nog Thomas.

Er ontspint zich drama op de Kromme Rijn.” *Regie:* Karel Schneider.

Tijden: 11.00/13.00/14.00 en 16.00 uur. Tenslotte zullen muziekgezelschappen en zanggroepen voor muzikale omlijsting zorgen.

Bereikbaarheid Beverweerd: *u wordt dringend geadviseerd om niet met de auto naar Beverweerd te komen.* Mede door de unieke ligging is er maar weinig parkeergelegenheid. Beverweerd is uitstekend te bereiken per fiets, lopend en met het openbaar vervoer. **Beverweerd** ligt langs het prachtige Kromme Rijnpad, dat in zuidelijke richting naar Cothen en Wijk bij Duurstede loopt, en in noordelijke richting naar Odijk, Bunnik en Utrecht. Het is tien minuten lopen naar Werkhoven. Het is ook tien minuten lopen naar de bushalte van lijn 41 van Qbuzz langs de Graaf van Lynden van Sandenburgweg (N229). **Historische bus en Pont van het Landschap:** tijdens de Open Monumentendag rijdt een antieke bus de bezoekers gratis naar monumenten die in het programma zijn opgenomen. We zijn in staat geweest om deze bus te huren dankzij een bijdrage van het Cultuurplatform in Bunnik. Tijdens deze rit worden door een gids allerlei “wetenswaardigheden” verteld over het Kromme Rijngebied waar u doorheen rijdt. De opstapplaats voor de bus is bij Fort Vechten en de route gaat onder andere langs Kasteel Beverweerd en Odijk (*opstapplaats voor de Pont van het Landschap*) weer terug naar Fort Vechten. De eerste rit start om 10.30 uur vanaf Fort Vechten.

De Pont van het Landschap (foto Hans Kool)

De Pont van het Landschap vertrekt om 13.00 uur vanaf Odijk bij het Kromme Rijnpad ter hoogte van het ooievaarsnest, waar de Langbroekerwetering in de Kromme Rijn komt. De aankomst bij Beverweerd is om ca. 13.30 uur. Om 15.00 uur vertrekt de Pont weer naar Odijk. Tijdens de vaartocht maken de deelnemers kennis met natuurontwikkeling langs dit deel van de Kromme Rijn.

17 HET WITTE KERKJE ODIJK: ZEISTERWEG 34, ODIJK

Naast de bezichtiging van de kerk kunt u genieten van optredens op het Open Podium.

18 H. BARBARAKERK, STATIONSWEG 36, BUNNIK

De kerk is te bezichtigen en, bij niet al te slecht weer, kan onder begeleiding de toren beklommen worden met een uitzicht op nog meer iconen die Bunnik rijk is. In de kerk is een aantal iconen tentoongesteld en er is een doorlopende presentatie over de Grieks-orthodoxe, de Russisch-orthodoxe en koptische iconen, hun geschiedenis en symboliek.

19 KASTEEL CAMMINGHA, CAMMINGHALAAN 34, BUNNIK

Er worden om 11.00 en 13.00 uur rondleidingen gegeven door het kasteel.

20 MUSEUM OUD AMELISWEERD, KONINGSLAAN 9, BUNNIK

Gratis rondleiding om 13.00 uur over restauratie en herbestemming van Museum Oud Amelisweerd n.a.v. het winnen van de Europa Nostra Award. De entree tot het museum is niet gratis. **Aanmelden via info@moa.nl**. Om 15.00 uur is er een optreden van het koor Cantate Barbara in de Chinese vogeltjeskamer. Er is koffie en thee verkrijgbaar in de Veldkeuken, naast Oud-Amelisweerd.

21 FORT BIJ RHIJNAUWEN: VOSSEGATSEDIJK 3-5, BUNNIK, FORT BIJ VECHTEN: INGANG TEGENOVER ACHTERDIJK 21, BUNNIK, FORT BIJ 'T HEMELTJE, FORTWEG 11, HOUTEN

Vrijwilligers van de forten geven rondleidingen. Ook worden er wandelingen met gids georganiseerd langs het zogeheten 'bunkerpad' tussen Vechten en Rhijnauwen. U wordt onderweg geattendeerd op interessante elementen van de Waterlinie in het landschap, zoals tankgrachten, vechtwagenversperringen, groepsschuilplaatsen en kazematten. De entree tot het Waterliniemuseum is niet *gratis*.

22 FORT HONSWIJK, LEKDIJK 58, SCHALKWIJK

Fort Honswijk is opengesteld tussen 10.00 en 17.00 uur en is dan vrij te bezichtigen. Bij de entree van het fort is een plattegrond verkrijgbaar. U wordt verzocht de afgesloten en afgezette gebieden niet te betreden. Vanaf 11.00 uur worden ieder heel uur rondleidingen gegeven door de vrijwilligers van Stichting Honswijk-Everdingen. Ook is er prachtig informatiemateriaal (*boeken etc.*) te koop over Fort Honswijk en de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De catering wordt verzorgd door de medewerkers van Reinaerde/Werk aan de Korte Uitweg. Op het fort zelf is geen parkeergelegenheid voor auto's, dus u wordt verzocht om (*indien mogelijk*) per fiets te komen. Auto's kunnen worden geparkeerd op een nabijgelegen locatie (*volg de borden*).

23 LUNET AAN DE SNEL, DIRECT ACHTER LEKDIJK 56A, SCHALKWIJK

Lunet aan de Snel is opengesteld tussen 10.00 en 17.00 uur en dan vrij te bezichtigen. Bij de entree van het fort is een plattegrond verkrijgbaar. Vanaf 11.00 uur worden ieder heel uur rondleidingen gegeven. 's Avonds vindt op Lunet een openluchtfilmvoorstelling plaats. De indrukwekkende film "The Imitation Game" wordt om 20.30 uur op groot scherm in de buitenlucht vertoond. Voorafgaand aan de film wordt op het fort een barbecue georganiseerd. Aan het avondprogramma zijn kosten verbonden en u dient vooraf te reserveren. Meer informatie op www.houten.nl.

Reserveren secretariaatRO@houten.nl. Op het fortterrein is geen parkeergelegenheid voor auto's, dus u wordt verzocht om (*indien mogelijk*) per fiets te komen. Auto's kunnen worden geparkeerd op een nabijgelegen locatie (*volg de borden*).

24 KASTEEL OUD-WULVEN EN JEANETTE-OORD, OUD WULFSEWEG 10, HOUTEN

Er is iemand aanwezig die u verhalen vertelt over de geschiedenis van het kasteel en het buurtschap Oud-Wulven.

25 'T OUDE KOETSHUIS, OUD WULFSEWEG 12, HOUTEN

26 FOLMINA, OUD WULFSEWEG 4, HOUTEN

27 BOERDERIJ OUDWULVERBROEK, OUD WULFSEWEG 17, HOUTEN

28 KASTEEL HEEMSTEDE, HEEMSTEEDSEWEG 26, HOUTEN

Er worden rondleidingen door de tuin gegeven waarin u kennis maakt met de vele elementen die er nog te zien zijn van de oorspronkelijke eind zeventiende eeuwse tuinaanleg. In een van de bijgebouwen is een beamerpresentatie van historische prenten

van de tuin te zien. U kunt op elk moment aansluiten bij een van de rondleidingen. Het kasteel zelf is niet toegankelijk

ZATERDAG 10 SEPT & ZONDAG 11 SEPT 2016

29 HET WERK AAN DE KORTE UITWEG, LANGE UITWEG 42A, SCHALKWIJK

Het fort is vrij toegankelijk en er is koffie/thee enz. verkrijgbaar.

30 HET WERK AAN DE GROENEWEG, GROENEWEG ONGN., SCHALKWIJK

Dit verdedigingswerk is altijd vrij toegankelijk.

31 LINT- EN LINIEPAD. RONDWANDELING: LINT- EN LINIEPAD (9 KM)

Startpunt: Kerkplein H. Michaëlkerk, Jhr. Ramweg 17, Schalkwijk. **Openbaar vervoer:** bushalte Wickenburghselaan. **Markering:** oranje markering in de vorm van een klomp. De route is in twee richtingen gemarkeerd, zodat u de route zowel links- als rechtsom kunt wandelen. De wandelroute is bij het VVV verkrijgbaar.

ZONDAG 11 SEPT 2016 In de gemeente Houten 13.00 tot 17.00 uur.

32 KASTEELTUIN JONKHEER RAM, TETWIJKSEWEG 2A, SCHALKWIJK

33 N.H. KERK SCHALKWIJK MET BEGRAAFPLAATS, BRINK 10, SCHALKWIJK

34 R.K. KERK HEILIGE MICHAËL MET BEGRAAFPLAATS, JONKHEER RAMWEG 18, SCHALKWIJK

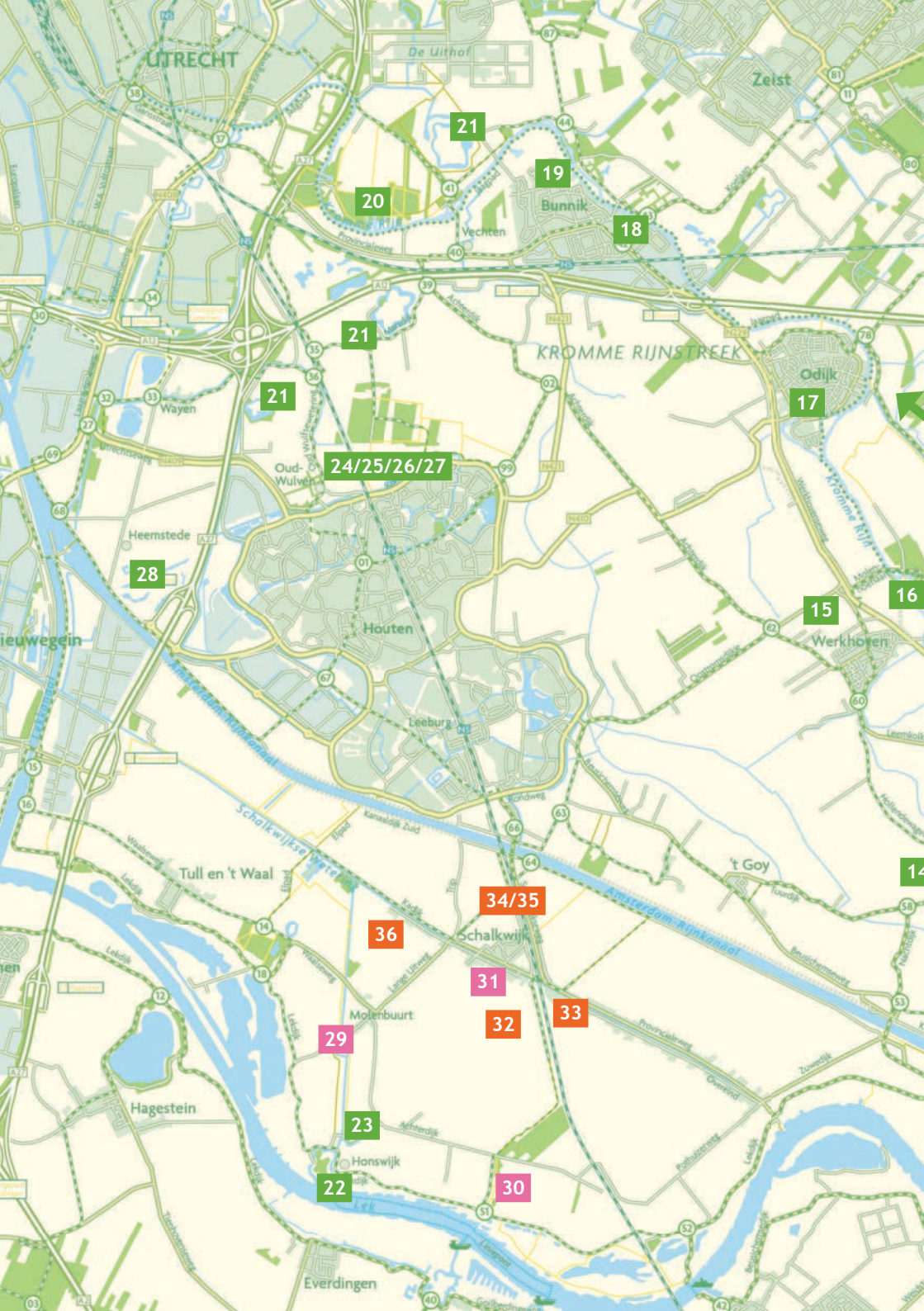
Er is in de kerk een rondleiding langs symbolen op papier verkrijgbaar en er zijn mensen aanwezig voor nadere uitleg.

35 R.K. BEGRAAFPLAATS JONKHEER RAMWEG AD 18, SCHALKWIJK

De grafkapel op de begraafplaats is opengesteld.

36 KASTEEL VUYLCOOP, NEEREIND 29, SCHALKWIJK

De eigenaren zijn aanwezig om u rond te leiden en te vertellen over de geschiedenis van het kasteel.

UTRECHT

Zeist

21

19

20

18

21

21

24/25/26/27

17

28

15

16

ieuwegein

Houten

Werkhoven

14

Tull en 't Waal

34/35

36

31

32

33

29

23

Hagestein

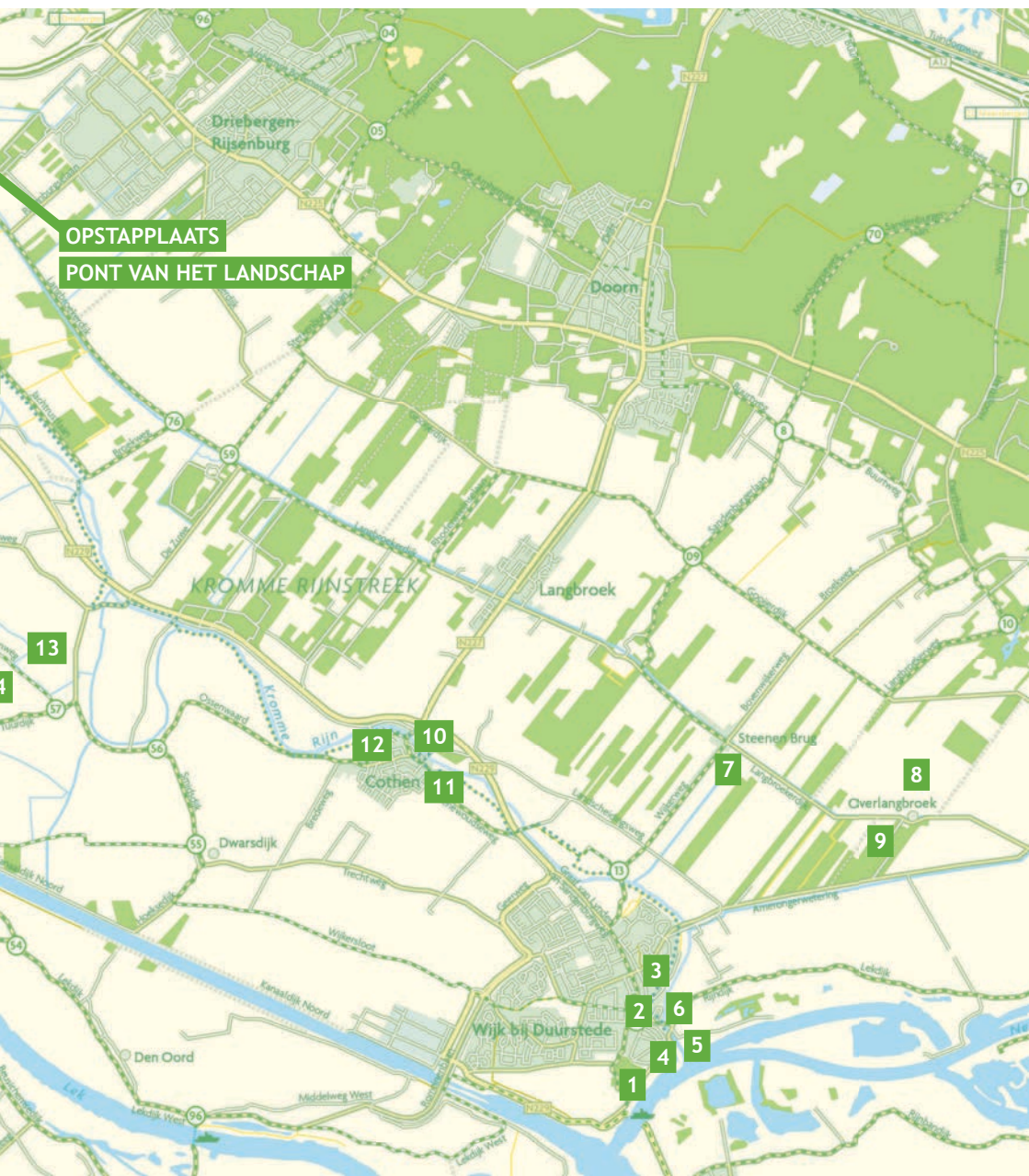
22

30

Everdingen

Waar kunt u het vinden?

- # **ZATERDAG 10 SEPT 2016** In het Kromme Rijngebied van 10.00 tot 17.00 uur.
- # **ZATERDAG 10 SEPT & ZONDAG 11 SEPT 2016**
- # **ZONDAG 11 SEPT 2016** In de gemeente Houten 13.00 tot 17.00 uur.

OPSTAPPLAATS

PONT VAN HET LANDSCHAP

DE VERHALEN OVER DE OPENGESTELDE MONUMENTEN

1 KASTEEL DUURSTEDDE, LANGS DE WAL 6-7, WIJK BIJ DUURSTEDDE

Kasteel Duurstede is waarschijnlijk rond 1260 gesticht door Zweder I van Zuylen van Abcoude, telg uit een van de belangrijkste families in het Nedersticht. Het oudste deel van het kasteel is de vierkante woontoren van zware baksteen en dikke muren. Oorspronkelijk lag het kasteelterrein hoger dan nu het geval is. Het niveau van het huidige kasteelterrein is dus eigenlijk het vroegere kelderniveau. De ingang van deze woontoren lag ongeveer zes meter boven het kasteelterrein en was alleen met behulp van een ladder of trap te bereiken. Aan het einde van de dertiende eeuw kreeg het kasteel poorten en een gracht. In de vijftiende eeuw werd het de woning van de bisschoppen van Utrecht. David van Bourgondië (1427-1496) en zijn bastaard halfbroer Filips van Bourgondië (1464-1524) hebben het kasteel veranderd in een vorstelijk verblijf, centrum van kunst en cultuur. Het was David van Bourgondië die de grote ronde toren bouwde, die daarom ook de Bourgondische toren wordt genoemd.

Kasteel Duurstede met links de Bourgondische toren en rechts de oorspronkelijke woontoren.

Daarna werd het kasteel steeds onbelangrijker, ondanks modernisering van de verdedigingswerken. Tijdens de inval van de Fransen in 1672 werd het kasteel wel, maar de stad Wijk bij Duurstede niet gespaard. De inwoners van de stad gebruikten de stenen

van het kasteel om de oorlogsschade te herstellen. Het kasteel verviel tot een ruïne. De eerste restauratie was in 1883 onder leiding van de beroemde architect P.J.H. Cuypers. Daarna volgden belangrijke restauraties in 1948, 1983 en 2013. In 1852 schonk de toenmalige eigenaar van de ruïne en park, J.H. baron van Lynden van Lunenburg, het park aan de stad met de opdracht er een openbaar wandelpark van te maken. Het kasteelpark (*Kasteelbos genoemd*) is aangelegd door de bekende tuinarchitect J.D. Zocher jr, daarbij gebruikmakend van de oude verdedigingswallen.

2 ROOMS-KATHOLIEKE KERK JOHANNES DE DOPER, KLOOSTER LEUTERSTRAAT 35, WIJK BIJ DUURSTEDEN

Het aan St. Jan Baptist gewijde neogotische kerkgebouw is samengesteld uit een koor en dwarschip uit 1907 van architect W. te Riele Gzn. en een schip en westtoren uit 1937 van A. Vosman. Eerder had hier een negentiende eeuwse waterstaatskerk gestaan en daarvoor een middeleeuws vrouwenklooster.

De toren van de Grote Kerk.

3 GROTE KERK EN TOREN, MARKT 22, WIJK BIJ DUURSTEDEN

Naast het Oude Stadhuis is op de Markt de Grote Kerk ofwel Kerk van Johannes de Doper de blikvanger en een baken. Deze kerk heeft drie voorgangers gekend, waarvan er twee al snel door de Noormannen in de negende eeuw zijn verwoest. De derde, ook Kerk van Johannes de Doper geheten, stond waar nu de begraafplaats aan de Steenstraat is. Toen in 1300 Wijk bij Duurstede stadsrechten kreeg en dus ook stadsmuren, stond deze kerk niet binnen het gebied van de stad. Dat was de reden voor de bouw van een nieuwe kerk, op het marktplein. De kerk werd in 1365 ingewijd. Met de bouw van de grote toren is bisschop David van Bourgondië (*bisschop van Utrecht van 1456 tot 1496*) begonnen. De bedoeling was een toren te bouwen die nog groter dan de Domtoren in Utrecht zou moeten worden. Zijn onmin met de burgers van de stad Utrecht zal hier wellicht een oorzaak van zijn geweest. Helaas heeft men dit plan door geldgebrek al in het begin van de zestiende eeuw laten varen. In 1579 brandden koor en schip uit. Hierbij gingen ook de graven van de bisschoppen David en Filips van Bourgondië (*bisschop van Utrecht van 1517 tot 1524*) verloren. Toen in 1580 de Beeldenstorm ook Wijk bij Duurstede en ook deze kerk trof, en het jaar erna de kerk

voor de hervormde eredienst werd bestemd, werd het interieur van de kerk grondig veranderd. Het exterieur echter nauwelijks, zodat voor ons de kerk nog steeds als een middeleeuwse kerk overkomt. In de kerk bevindt zich een orgel uit 1540. Hieraan is sinds dat jaar nogal wat veranderd. De laatste restauratie bracht het orgel terug tot de situatie van 1819 en is hiermee een van de belangrijkste orgels in Nederland uit de zestiende eeuw. In de kerk is een aantal muurschilderingen te bewonderen die in de zestiende eeuw zijn aangebracht. De preekstoel dateert uit 1793. De grote toren is van rode baksteen versierd met natuurstenen elementen. Drie van de kerkklokken dateren uit het begin van de zestiende eeuw, een vierde komt uit 1717. De oudste klok (1506) is vervaardigd door Willem van Wou, het uurwerk uit 1668 is door Bartholomeus Wijnbron gemaakt.

4 MUSEUM DORESTAD, MUNTSTRAAT 42, WIJK BIJ DUURSTEDEN

Het museum van Wijk bij Duurstede is gevestigd in het zeventiende eeuwse Huize Amstelwijk. Gebouwd in 1645 heeft het wel een voorganger gehad. Die voorganger, het vaak genoemde muntatelier van de bisschoppen van Utrecht, heeft echter verderop in de Muntstraat gelegen. Bisschop David van Bourgondië (bisschop van Utrecht van 1456 tot 1496) liet in 1474 daar zijn munten slaan, een activiteit die echter van korte duur was. In 1545, toen het al enige jaren in handen van keizer Karel V was, is het door hem verkocht. Van dat jaar tot aan de bouw in 1645 van Huize Amstelwijk weten we niets over de locatie of een gebouw.

Huize Amstelwijk is altijd door vermogende eigenaren bewoond, waaronder Jacobus van Holt, raadslid en schepen (1744) en H.J. van Heijst in 1902. Van Heijst was onder andere stadsnotaris. In 1958 werd het door zijn erven aan de stad verkocht, maar kwam later weer in particulier bezit. Het huis dankt zijn naam waarschijnlijk aan de vermoedelijke opdrachtgever uit de zeventiende eeuw, Nicolaes Ploos van Amstel, kanunnik van de domkerk en Domheer en ook raad in de vroedschap van Wijk bij Duurstede, schepen en burgemeester in 1661 en 1664

De huidige voorgevel is witgepleisterd en is negentiende eeuws en bevat mooie versieringen. Boven een van de vensters is in een gevelsteen de naam Amstelwijk te zien. Na een grondige restauratie in 1985 en renovatie in 2000 werd in Huize Amstelwijk het museum Dorestad gevestigd, met een prachtige collectie betreffende de geschiedenis van Dorestad, het latere Wijk bij Duurstede en omgeving. Om het museum op-

timaal te laten functioneren werd in 2000 ook een transparante ontvangsthal aan het pand toegevoegd. De ommuurde stadstuin van 20m x 30m is beslist de moeite waard, met veel oude bomen en een beplanting die passend is bij het in oorsprong zeventiende-eeuwse huis. Deze tuin grenst aan de historische Mazijk.

De haven van Wijk bij Duurstede in het begin van de vorige eeuw.

5 STADSHAVEN VAN WIJK BIJ DUURSTEDE

De Stadshaven van Wijk bij Duurstede ligt nog op dezelfde locatie als in de Middeleeuwen: op de kruising van de Kromme Rijn en de Nederrijn/Lek. Vandaaruit had de stad verbinding met verschillende waterwegen, die Wijk niet alleen met belangrijke steden in Nederland, maar ook met de handelssteden in heel Noordwest Europa in contact bracht. De stad was een centrum van economische activiteit. Helaas heeft zich dat niet doorgezet. Dit is onder meer toe te schrijven aan de voortdurende verzanding van de Lek en aan het feit dat andere steden, zoals Utrecht, actiever waren in het bevorderen van hun verbindingswegen en handelsactiviteiten. Niettemin biedt de haven nog altijd een levendige aanblik en is heel gewild als passantenhaven.

Zandaak “Samenwerking”

Zandaakjes werden gebruikt om te baggeren (diepen) en zand te winnen (delven). Zandaak is een benaming voor verschillende types aken die in de zandvaart, het baggerbedrijf of het werk op de griendgronden (*aanwezig in het gebied van de Langbroekerwetering*), in gebruik waren. De exemplaren die we nu zien, van staal en ijzer, zijn gebaseerd op hun houten voorgangers. Het aakje “Samenwerking” is rond 1892 als zeilschip gebouwd. Dit aakje is van ongeveer 1930 tot 1975 door de gemeente Rotterdam gebruikt voor baggerwerk in de binnenwateren van de stad. De mast is door het contragewicht gemakkelijk te strijken, zodat bruggen geen probleem zijn om onder door te varen.

Zandaak “Samenwerking” op de Lek.

Opmerkelijk detail is de klapmuts: de losse punt van de voorsteven. Deze kan naar voren worden geklapt om de kruiphoogte te verminderen voor zeer lage bruggen. In 1975 hebben de huidige twee eigenaren het scheepje bij een sloper gevonden en gerestaureerd met behulp van gegevens van het Maritiem Museum in Rotterdam. Sinds 1980 is het weer een zeilend vrachtscheepje onder de toepasselijke naam “Samenwerking”. Met een zandaak als de “Samenwerking” is Adriaan Volker, de grondlegger van het wereldberoemde baggerconcern Volker-Stevin, begonnen als baggeraar. Eerst moest men het scheepje vol beugelen (*met handkracht bagger van de rivierbodem*

opscheppen), daarna moest men verderop de bagger weer overboord scheppen. Zwaar werk! Om dat probleem op te lossen werd later de onderlosser uitgevonden. Een onderlosser is een klepbak, een niet gemotoriseerde stalen bak met een roer en ankergerie, om de lading te vervoeren.

Klipperaak “Tatanka”

De bijna 32 meter lange en 5 meter brede klipperaak “Tatanka” werd in 1908 in Zwartsluis gebouwd. Het stalen binnenvaartschip kreeg in 1924 de eerste motor: daarvoor werd alleen gezeild. Het schip heette bij de tewaterlating “Hoop doet leven”. Een klipperaak is een Nederlands zeilend binnenvaartschip. Klipperaken zijn gebouwd op verschillende Nederlandse scheepswerven tussen ongeveer 1890 en 1930. De afmetingen variëren van 17 x 3,5 m tot 30 x 5,5 m. Sommige klipperaken zijn naderhand verlengd om zo meer vracht te kunnen vervoeren. In 1935 was het schip de “Tatanka” betrokken bij een aanvaring, en zonk. Daarna werd de klipperaak gelicht en in Vreeswijk op de werf gerepareerd. Tijdens de Tweede Wereldoorlog, toen het inmiddels was omgedoopt tot “Risico”, werd het schip gevorderd door de Wehrmacht. Die stak het in 1945 bij de Duitse aftocht uit Frankrijk in Rheims in brand. Het schip raakte zwaar beschadigd. Het voer daarna nog tientallen jaren, tot het uiteindelijk als kantineboot door een watersportvereniging werd gebruikt. De huidige eigenaar Hans Sol redde de “Tatanka” van deze ondankbare taak en herstelde het schip in oude glorie! Hans is meubel- en scheepsrestaurateur en heeft zijn eigen werkplaats aan boord.

Klipperaak ‘Tatanka’ in de haven van Wijk bij Duurstede met op de achtergrond de molen ‘Rijn en Lek’.

6 RUNMOLEN RIJN EN LEK, DIJKSTRAAT 29, WIJK BIJ DUURSTEDA

Boven op de stadspoort De Leutertoren werd in 1659 in opdracht van Antony van Eyndhoven een runmolen gebouwd. Run is fijngemalen en met water vermengde eikenschors dat bij het leerlooien wordt gebruikt als grondstof. Door de run kan de huid niet rotten en niet hard worden en is geschikt voor verwerking. Wel vaker werden op stadspoorten molens gebouwd omdat de dikke muren en fundering hier heel geschikt voor waren. Nu is de molen van Wijk bij Duurstede de enige poortmolen in Nederland. Toen de vraag naar run omstreeks 1820 verminderde werd de molen geschikt gemaakt als korenmolen met twee koppels maalstenen. Eigenaren waren lange tijd (1786-1924) leden van de familie De Heus. In 1924 bood Melis de Heus de molen te koop aan. Hierdoor ontstond de mogelijkheid dat de nieuwe eigenaar hem zou slopen. Gelukkig werd direct door een comité van bezorgde Wijkenaren maatregelen getroffen en kwam in 1930 de Rijn en Lek in handen van de pas opgerichte Vereniging De Hollandse Molen. Hierdoor werden restauratie (1934) en voortbestaan van het monument mogelijk. Rijn en Lek kreeg bij de fondsenwerving voor de aankoop door de Vereniging De Hollandse Molen grote bekendheid, doordat hij ten onrechte werd verward met de torenmolen op het schilderij van Van Ruisdael. Deze stond echter iets westelijker dan de Rijn en Lek. Bij een onderhoudsbeurt ontdekte men een oude trap in de stadsmuur die weer in gebruik genomen kon worden. Tijdens stormen in 1944 en 1959 liep de molen grote schade op. Daarna werd hij regelmatig gerestaureerd, de laatste maal in 1997/98. Vanaf 1972 wordt de molen bediend door vrijwillige molenaars. De exploitatie van de molen wordt ondersteund door de Vrienden van de Wijkse molen Rijn en Lek.

7 BOERDERIJ DE STEENEN BRUG, WIJKERWEG 2, BUURTSCHAP DE STEENEN BRUG, OVERLANGBROEK

De boerderij De Steenen Brug dankt zijn naam aan de nabij gelegen stenen brug over de Wetering, die er al vanaf de zestiende eeuw ligt. Deze boerderij is een van de weinige dwarshuisboerderijen langs de Langbroekerwetering. Een dwarshuisboerderij bestaat uit een woongedeelte dat dwars op het bedrijfsgedeelte staat. De meeste boerderijen langs de Langbroekerwetering zijn langhuisboerderijen. Vanaf de bouw in 1877 tot ongeveer 1912 was de boerderijfunctie gecombineerd met die van café/ herberg en van tolhuis. Ook werden hier verkopeningen en verpachtingen gehouden. Het café De Steenen Brug werd vrijwel alleen bezocht door de beter gesitueerden in Langbroek en omgeving en stond ook wel bekend als de Jonker van Maarsbergen.

De wandelende dominee Craandijk, die in de jaren '80 van de 19e eeuw deze omgeving bezocht, omschreef de Steenen Brug als een nette herberg, waar brood met kaas en bier aan de verwachting voldoen. Dit deed recht aan het uithangbord dat nog tot in de jaren zestig van de twintigste eeuw te zien was en waarop stond:

***Ieder, die hier komt te gast,
Vindt, wat voor zijn lichaam past;
Stal en voeder voor zijn paard,
Plaats in 't hoekje voor de haard
En bediening prompt en vlug
Alles aan de Steenen Brug.***

Staande aan de voorzijde is links een voordeur die voorheen toegang gaf tot het café. Bij een grote brand in 1990 werd het gehele complex (*boerderij/café, houten schuur, veldschuur en schuurberg (hooischuur)*) in de as gelegd. Het heeft daarna ongeveer 20 jaar geduurd voordat, na veel touwtrekken tussen de toenmalige eigenaren en de toenmalige Rijksdienst voor de Monumentenzorg met betrekking tot sloop en nieuwbouw, het complex in 2010 gekocht werd door de familie Molthoff. Er volgde een complete restauratie, waardoor De Steenen Brug nu weer in volle glorie is te bewonderen.

8 HERVORMDE KERK VAN OVERLANGBROEK, LANGBROEKERDIJK B 30, OVERLANGBROEK

Op een iets verhoogd gelegen en omgracht terrein ligt de kerk van Overlangbroek. Op het terrein is ook een kleine begraafplaats te vinden. De kerk is gesticht in de veertiende eeuw, het huidige gebouw dateert vanuit de tweede helft van de vijftiende eeuw. De kerk is toegankelijk via een boogbrug. Het toegangshek dateert uit 1898. De eerste vermelding van de kerk dateert uit 1439, wanneer Johan van Broeckhuysen wordt genoemd als kerkmeester van Overlangbroek. Het gebouw zoals het er nu staat is laatgotisch en eenbeukig, met een toren uit 1504 en het schip dat voornamelijk uit 1477 dateert. Het koor is in 1832 gesloopt. Tegelijkertijd werden de zijmuren vervangen door de huidige, evenals als het dak. Op de plek van het koor kwam in 1857 de catechisatiekamer, in 1913 tot consistoriekamer bestemd. De torenspits is achthoekig. De kerk was gewijd aan St. Hyacinthus, een Poolse heilige (1185-1257). Hij behoorde tot de orde der Dominicanen. Van hem wordt gezegd dat hij bij een aanval op een klooster een crucifix en een Mariabeeld heeft gered, twee voorwerpen waarmee hij meestal ook wordt afgebeeld. Hij was de schutspatroun van onvruchtbare, maar ook van barende vrouwen. In 1965 is, bij werkzaamheden onder de vloer voor de preekstoel, een grafkelder gevonden, waarvan de deksteen nu nog zichtbaar is. In 2000 zijn de kerk en toren geheel gerestaureerd, een plaquette aan de buitenmuur herinnert daaraan. Het kleine rococo orgel is gebouwd rond 1770 door Albertus van Os (*Vlissingen*) en is sindsdien regelmatig verhuisd. Zo heeft het onder meer in Velzen, Alkmaar en Schagen gestaan. In 1964 is het gerestaureerd en in 1968 gekocht door de Hervormde Gemeente van Overlangbroek. Sindsdien staat het hier. Het is voor het laatst gerestaureerd in 2007.

De toren van de Hervormde Kerk van Overlangbroek.

9 DE OUDE SCHOOL VAN OVERLANGBROEK, LANGBROEKERDIJK B 15, OVERLANGBROEK

Tegenover de kerk van Overlangbroek staat het eerste schoolgebouw van dit dorp. Dit gebouwtje, dat nu als garage dienst doet, stamt uit 1861. Voor die tijd was het gebruikelijk dat de koster van de kerk bij hem thuis de jeugd van de buurtschap les gaf. Overlangbroek kende geen echte kosterij, dus moest het wel thuis gebeuren. Maar het huis van de koster verkeerde in het begin van de negentiende eeuw in slechte staat, zodat het gemeentebestuur besloot om fondsen te werven voor een nieuwe school. Die kwam er in 1824, tegenover de kerk: een onderwijzerswoning annex klaslokaal. Na nog geen 40 jaar besloot de gemeenteraad, omdat al een aantal malen dit gebouw vanwege de slechte staat moest worden opgeknapt, dat het zo niet langer kon. Er moest een nieuw gebouw komen. Op de plek van de onderwijzerswoning kwam in 1877 een nieuw modern huis voor de leerkracht. In 1861 werd het een-lokalig schoolgebouw neergezet, achter de woning van de onderwijzer. Een heel eenvoudig gebouwtje van rode baksteen, maar wel met siermetselwerk in gele baksteen. Hoewel de bevolking niet echt toenam, bleek het schoolgebouw na ongeveer 30 jaar niet meer te voldoen en werd in 1907 naast het oude- een nieuw gebouwd, dat met twee klaslokalen kennelijk meer tegemoet kwam aan de behoefte. Tevens besloot het gemeentebestuur dat er een tweede leerkracht moest worden aangesteld. Tot 1984 bleef dit gebouw in gebruik als school. Nadat het in 2011 werd gerestaureerd, is het nu in gebruik als buurthuis.

10. DE KASTEELTUIN VAN KASTEEL RHIJNESTEIN, RHIJNESTEIN 1-2, COTHEN

Kasteel Rhijnestein is een van oorsprong vroeg veertiende-eeuwse woontoren (*de rechter toren*), die vanaf de zeventiende eeuw wel enigszins is aangepast. In de achttiende en de negentiende eeuw werd de toren als opslagplaats gebruikt. Hij werd toen grotendeels niet bewoond. In de negentiende eeuw werden het middengedeelte (1873/74) en de linker toren (1887) toegevoegd. Deze toren is speciaal gebouwd om het geheel meer symmetrie te geven. Het poortgebouwtje stamt waarschijnlijk ook uit het begin van de veertiende eeuw. Het steenformaat (30x14x7 cm), dat in woontoren en de onderkant van het poortgebouw hetzelfde is, wijst daarop en ook het feit dat er overhoekse schietgaten te zien zijn in toren en poortgebouw. In plaats van de oorspronkelijke ophaalbrug voor het poortgebouw kwam er 1858 in een stenen dam. Via het poortgebouw kom je in de tuin en het park. Over de oorspronkelijke aanleg weten we niet veel, des te meer over de aanleg in de late negentiende eeuw.

De toenmalige bewoners, de familie Van Beeck Calkoen, lieten een eenvoudige tuin aanleggen in de Engelse landschapsstijl met behoud van een deel van de vroegere structuur (*o.a. de omgrachting rond het hoofdgebouw, verbonden met de Kromme Rijn*). Het parkbos, met zomereiken en beuken, is negentiende-eeuws en heeft een landschappelijke aanleg met een aantal zichtlijnen. De tuin op de voorburcht, de siertuin achter het huis (*met een berceau van paardenkastanje*) en een moestuin (*tegenwoordig in gebruik als volkstuincomplex*) zijn ook negentiende-eeuws. Evenwijdig aan de Kromme Rijn loopt de Boulevard, afgezet met buxus en bolhagen. De rozentuin is cirkelvormig en in vakken verdeeld. Oorspronkelijk was ieder vak omzoomd met buxus, nu zijn dat bakstenen randen. De tuin en het park van Rhijnestein laten zien dat oude aanleg zich heel goed met nieuwe aanleg laat combineren, waarbij ook gebruik gemaakt is van de aanwezige natuurlijke elementen zoals de Kromme Rijn.

De achterzijde van kasteel Rhijnestein met de buxustuin.

11 PROTESTANTSE KERK, DE BRINK 9, COTHEN

De oudste kerk van Cothen is de Protestantse Kerk aan De Brink, in de nabijheid van Kasteel Rhijnestein. Waarschijnlijk is dit de eerste kerk van Cothen, gebouwd ergens in de twaalfde eeuw. Hij was gewijd aan Sint Agnes (*schutspatroon van o.a. verloofde paren en jonge meisjes*).

De preekstoel in de protestantse kerk van Cothen.

Als gevolg van gevechten tussen graaf Willem V van Holland en de bisschop van Utrecht, Jan van Arkel werd de kerk in 1355 verwoest. Alleen het koor werd gespaard. Herstel bleef uit door gebrek aan geld en door schermutselingen aan het eind van de veertiende eeuw. Het koor, dat als noodkerk had gediend, werd daarbij zwaar beschadigd. Bisschop Frederik van Blankenheim (*bisschop van Utrecht van 1393 tot 1423*) maakte de bouw van een nieuwe kerk op dezelfde plek mogelijk. Een deel van het koor werd in de nieuwbouw opgenomen. De inwijding van de nieuwe kerk was in 1449. In 1481 liep de kerk door gevechtshandelingen weer schade op. Tijdens de Reformatie (*zestiende eeuw*) werd de kerk in gebruik genomen voor de protestantse eredienst en paste men het interieur van de kerk uiteraard daarop aan. De bevolking van Cothen, voor het overgrote deel katholiek gebleven, kerkte elders in het dorp. Tijdens de inval der Fransen in 1672 brandde de kerk geheel af. Het herstel kwam pas in 1735 (*wegens wederom het ontbreken van financiën*), met uitzondering van de toren. Later, pas in 1853, bouwde men een klein torentje bovenop het portaal en in 1874 verving men de oorspronkelijke ramen door grotere. De kerk werd in 1890 vergroot en kreeg daarbij een kerkenraadkamer en een orgelgalerij. De achttiende eeuwse voorgevel verdween en het torentje werd verplaatst. In 1981 werd de kerk grondig gerestaureerd en kreeg toen ook het blauwe interieur.

Gezicht op het dorp Cothen met de molen en de toren van de R.K. kerk.

12 MOLEN OOG INT ZEIL, MOLENPLEIN1, COTHEN

De korenmolen Oog in 't Zeil is de grote blikvanger, samen met de toren van de Rooms-katholieke kerk, als men Cothen binnenkomt. Deze molen is de vierde op deze plek. De eerste molen moet er al in de zestiende eeuw hebben gestaan. Dat was een houten standerdmolen (*standaard-*): de kast van de molen rust op een houten standaard van ongeveer 60 tot 80 cm dik. Deze molen bleef tot ver in de achttiende eeuw functioneren en al in 1777 wordt een lid van de familie Van Eck als molenaar genoemd: Rijk van Eck. Deze familie zou tot 1985 hier het beroep van molenaar uitoefenen. Gerrit van Eck verving rond 1800 de standaardmolen door een houten molen. Een van zijn nazaten moest in het jaar 1869 machteloos toezien toen molen en molenaarshuis door brand werden verwoest. Maar er kwam een nieuwe, waarschijnlijk een bovenkruier (*een windmolen waarvan alleen de kap en de wieken kunnen draaien = kruien. Zo gebruikt men optimaal de wind*). Om minder afhankelijk te zijn van de wind werd vermoedelijk al in 1904 door middel van een stoommachine voor aandrijving gezorgd, in 1909 vervangen door een zuiggasmotor. In 1921 kwam er een elektrische motor. De aandrijving van de molen gebeurde afwisselend met behulp van deze motor of de wind. Rond 1924 werden het maalwerk en de wieken van de molen verwijderd. De molen was al in 1923 buiten gebruik. Dure reparaties waren in de crisisjaren niet op te brengen en dus verwijderde men de kap, de wieken en de stelling. Alleen de romp werd gebruikt voor de maalderij van de Van Ecks. Tegen 1984 wilden de Gebr. Van Eck uitbreiden maar dit was op die plek onmogelijk. De gemeenteraad besloot het geheel te kopen en te slopen. Dit gebeurde in 1985 met uitzondering van de molenromp, die echter in 1985 door brand werd verwoest. Een restauratieplan werd opgezet en met behulp van vele organisaties en particulieren kon de restauratie worden uitgevoerd. In mei 1987 kon de opening van deze korenmolen gevierd worden. In 2006 volgde een grote onderhoudsbeurt. Het meel wordt verkocht aan de bakker en aan particulieren. Er wordt gemalen door vrijwillige molenaars.

13 WATERTOREN, WATERTORENWEG 1, WERKHOVEN

De witte watertoren van Werkhoven is door zijn vrije ligging in het landschap een beeldbepalend icoon in onze omgeving. De toren werd gebouwd in 1935 in opdracht van de Waterleiding Zuid-Oost-Utrecht. Het ontwerp is van ingenieursbureau Mabeg uit Utrecht. De karakteristieke toren is 10,5 meter in het vierkant en 43 meter hoog. Het dubbelwandige waterreservoir boven in de toren heeft een inhoud van 306 m³. Zoals de meeste watertorens in ons land is ook de watertoren van Werkhoven niet

meer in gebruik om de druk op de waterleiding te regelen. De huidige eigenaren hebben de toren geschikt gemaakt voor bewoning. Zij organiseren er onder andere workshops en verhuren de locatie. Sinds 2008 is de toren een gemeentelijk monument.

De watertoren, Werkhoven.

14 SAMAYA (VOORMALIGE PRIORIJ GODS WERKHOF), HOLLENDEWAGENWEG 20, 3985 SG WERKHOVEN

Gods Werkhof is een voormalig slotklooster in Werkhoven. Het klooster werd een priorij genoemd omdat aan het hoofd een priorin stond. Het is in 1959 gebouwd in opdracht van de Monialen Augustinessen en begin 1960 gewijd en in gebruik genomen. Historisch gezien is het een belangrijk gebouw omdat dit het laatste slotklooster is dat in Nederland werd gebouwd volgens de oude richtlijnen van de katholieke kerk. Het was een slotklooster omdat de zusters afstand hadden gedaan van het openbare leven om zich geheel te wijden aan God. Ze leefden “achter slot”, door tralies gescheiden van bezoekers. De voorgevel, naar de weg toe gericht, heeft een gesloten karakter. De zijgevels en achterzijde hebben een open karakter en bieden uitzicht op de omgeving en een grote Engelse Landschapstuin. Aanvankelijk had het gebouw een rechthoekige plattegrond en was het, op een kleine bovenverdieping na, gelijkvloers gebouwd. In 1967 werden twee vleugels aangebouwd. Door de vrije ligging was een kloostermuur niet nodig: de beukenhaag die het complex nog altijd omgeeft, symboliseerde de

kloostermuur. Bij de bouw was voorzien in 18 kamers voor de zusters, ‘cellen’ genaamd. In 1967 zijn nog een beperkt aantal kamers bijgebouwd, evenals een atelier, een pottenbakkerij en een ziekenkamer. Algemene ruimtes, zoals de kapel, waren direct bij de bouw al op grotere aantallen berekend maar meer dan 19 zusters hebben er nooit gewoond.

De voorgevel van de voormalige priorij Gods Werkhof.

Als gevolg van het Tweede Vaticaans Concilie van 1963 werd het gesloten karakter geleidelijk opgeheven. Dit betekende dat de hekken, tralies en deuren die de zusters van de buitenwereld afzonderden, verwijderd werden. Nadat de inmiddels op leeftijd geraakte zusters in 1997 het klooster hadden verlaten, werd het gebouw in 1998 verkocht. Het werd in gebruik genomen door Conferentiecentrum Samaya voor meerdaagse trainingen en retraites. In 2008 kreeg het de status van gemeentelijk monument.

15 KORENMOLEN RIJN EN WEERT, WERKHOVENSEWEG 26, WERKHOVEN

De oudste vermelding van de Werkhovense molen dateert van 1395. De molen stond toen bij kasteel Beverweerd. In 1882 werd deze molen (*beter gezegd: de laatste opvolger daarvan*) afgebroken, waarna een nieuwe op de huidige plaats verrees. In 1921 sloot men de molen aan op het elektriciteitsnet.

Korenmolen 'Rijn en Weert' in Werkhoven.

De komst van een elektromotor betekende dat de windbemaling snel buiten gebruik kwam. Eerst werden de wieken verwijderd en in 1933 de kap. Tijdens de Tweede Wereldoorlog heeft de molen nog een tijd als uitkijkpost gefungeerd voor de Duitsers. De ommekeer kwam in de jaren '80 van de twintigste eeuw: in 1985 proclameerde Prins Carnaval dat de molen moest worden geres-taureerd. Als vervolg daarop werd een jaar later de Stichting Korenmolen Werkhoven opgericht, met als doel de molen maalvaardig te restaureren. In 1993 werd de molen met veel hulp van vrijwilligers geheel

bedrijfsvaardig gerehabiliteerd en kon op 14 mei 1994 officieel in bedrijf worden ge-steld. Tegenwoordig wordt regelmatig gemalen voor natuurwinkels in de omgeving en ook voor particulieren. In 2012 is een klopbuil aangebracht.

16 KASTEEL BEVERWEERD, BEVERWEERTSEWEG 60, WERKHOVEN

De geschiedenis van Kasteel Beverweerd begint in de tweede helft van de dertiende eeuw. Op een eilandje langs de Kromme Rijn bij Werkhoven werd een middeleeuwse woontoren gebouwd. De oudst bekende bewoner van Beverweerd was ridder Zweder van Zuijlen, die samen met zijn vrouw Hillegonda van de Velde, vrouwe van Beverweerd, rond 1290 op het kasteel woonde. Langzamerhand werd de woontoren uitgebreid tot een woonkasteel, dat in de zestiende eeuw een vierkante vorm kreeg met de oude woontoren als westelijke toren. Door vererving werd Anna van Egmont, gravin van Buren, eerste gemalin van prins Willem van Oranje, eigenares van Beverweerd. In 1563 erfde Filips Willem, de oudste zoon van Willem van Oranje, Beverweerd. Na zijn dood kwam het kasteel in 1620 in handen van zijn halfbroer Maurits. Die liet het in 1621 na aan een van zijn bastaardzonen, Lodewijk van Nassau. Die had drie zonen. De oudste, Maurits Lodewijk, werd heer van Nassau Beverweerd. Diens broer Willem Adriaan liet het Slot Zeist bouwen. Kasteel Beverweerd bleef ruim 150 jaar in handen van de familie Van Nassau.

In de zeventiende eeuw was het kasteel te bereiken via een ophaalbrug en twee stenen boogbruggen over drie grachten die om het kasteel lagen. Op de voorburcht stonden poortgebouwen en een kapel. In 1782 kwam Beverweerd door het huwelijk van Henriette Jeanne Suzanna Marie van Nassau - LaLecq met Evert Frederik baron van Heeckeren, heer van Enghuizen en Beurse (1755-1831), als erfenis in handen van Hendrik Jacob Carel Johan baron van Heeckeren van Enghuizen. Tussen 1835 en 1862 werd het kasteel omgevormd tot een grijs gepleisterd neogotisch gebouw. De oudste toren werd het trappenhuis van het kasteel. Alle verdiepingsvloeren werden weggebroken met uitzondering van het keldergewelf. Zo werd een nieuwe indeling mogelijk. De poortgebouwen en kapel werden gesloopt, de grachten gedeeltelijk gedempt of vergraven en nieuwe bruggen en toegangspoorten geplaatst. Uiteindelijk werd in 1867 het koetshuis gebouwd. Het kasteel bleef tot 1938 in de familie Van Heeckeren, namelijk van Marguerite Christine gravin van Rechteren Limpurg - barones van Heeckeren, vrouwe van Enghuizen, Beverweerd en Odijk (1878-1938). Haar dochter Lutgardis (1908-1989), echtgenote van Constantin Friedrich graf von

Castell - Castell (1898-1967), verkocht het kasteel met tuin, dus zonder de landerijen, in 1958 aan de stichting voor Quakerscholen in Nederland. In het kasteel kwam de 'Internationale Quaker School Beverweerd', later 'Internationale School Beverweerd'. De school heeft bestaan tot 1997. Vervolgens heeft het gebouw leeg gestaan tot de Stichting Philadelphia Vegetarisch Centrum het in 2005 kocht. Het was de bedoeling dat op het terrein zorgvoorzieningen en appartementen voor oudere vegetariërs zouden komen. In 2009 werden de werkzaamheden door Philadelphia gestaakt. Het kasteel staat te koop. Het is op dit moment in gebruik bij de schilder Geert Jan Jansen.

17 HET WITTE KERKJE ODIJK: ZEISTERWEG 34, ODIJK

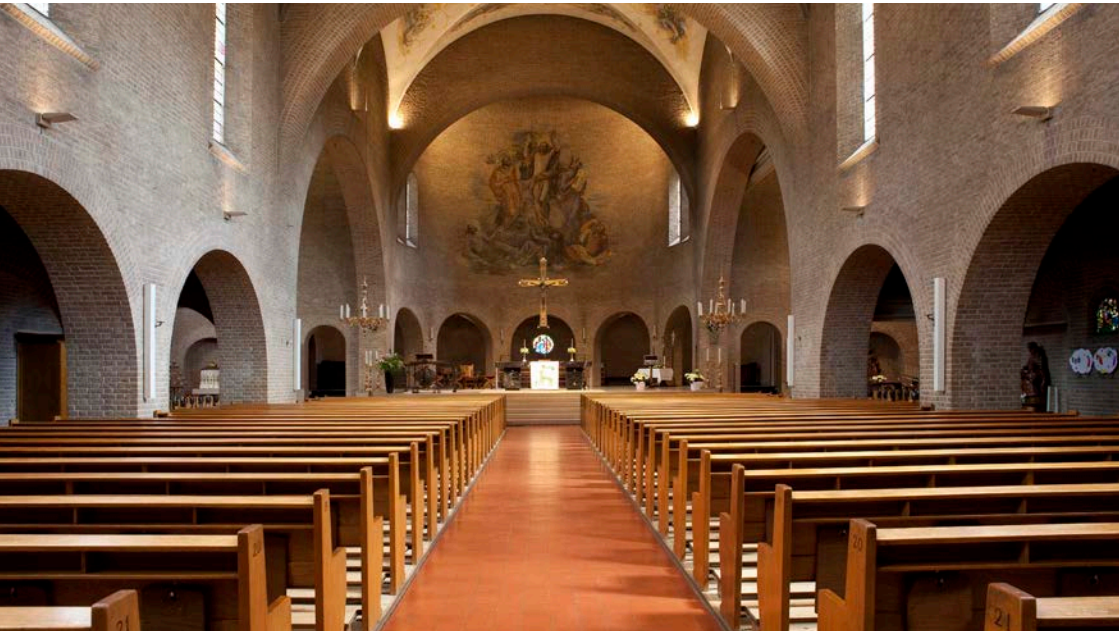
De oorsprong van het kerkgebouw gaat terug tot de elfde eeuw toen op deze plaats een kapel werd gebouwd. In de twaalfde eeuw werd deze kapel vergroot tot een zaalkerk in romaanse bouwstijl, met een toren aan de westzijde. Het oorspronkelijke koor werd in 1548 afgebroken. Daarvoor in de plaats kwamen een hoger opgaand transept (*dwarsschip*) en een nieuw koor in gotische bouwstijl. Rond 1820 werd het schip van de kerk, dat zich in bouwvallige staat bevond, afgebroken, met inbegrip van de toren en het transept. Behalve de fundering van de romaanse kerk resteert thans nog het koor uit 1548, dat in 1820 in de richting van de voormalige toren werd verlengd en voorzien van een nieuwe gevel en een klokkentorentje. In 1859 werd aan de oostzijde van de kerk een kleine consistoriekamer aangebouwd die in 1923 en in 1967 werd uitgebreid. In 1877 werden de gevels van het kerkgebouw gepleisterd en gewit. In 1964 werd het interieur van de kerk ingrijpend gemoderniseerd en aangepast aan hedendaagse opvattingen over liturgie. In 1982 vond een grote restauratie plaats van de binnen- en buitenzijde van het gebouw. Daarbij werden ook de ramen vernieuwd. De laatste grote uitbreiding vond in 2001 plaats in een afwijkende en contrasterende stijl. Het eerste orgel werd geplaatst in 1865. Het huidige orgel van Blank & Zoon stamt uit 1974.

18 H. BARBARAKERK, STATIONSWEG 36, BUNNIK

In 1718 werd er in Bunnik een nieuwe Rooms-katholieke kerk gebouwd, nadat de katholieke gemeente tevergeefs geprobeerd had haar kerk uit 1200 terug te krijgen. Rond 1845 was deze kerk te oud en te klein geworden en werd besloten tot de bouw van de heilige Barbarakerk aan de Schoudermantel. In 1885 werd het koor vervangen door een hoger en dieper koor en werd de sacristie en kerkkamer aangebouwd. De bevolkingsgroei in de eerste helft van de vorige eeuw maakte de bouw van een gro-

tere kerk noodzakelijk. Bovendien gaf men de voorkeur aan een kerk die meer in het centrum van Bunnik zou liggen.

Het interieur van de H.Barbarakerk.

In 1938 krijgt architect Boosten uit Maastricht opdracht tot de bouw op een stuk grond, aangeboden door de Franse gravin de Leiusse uit de Elzas. De stijl kan aangeduid worden als Delftse School of Traditionalisme. De architectuur moest gebaseerd zijn op universele normen en waarden en moest vooral nederig zijn en niet opvallen. Kenmerken van deze kerk zijn een massief uiterlijk, kleine rondboogvensters en zware pilaren.

19 KASTEEL CAMMINGHA, CAMMINGHALAAN 34, BUNNIK

De oude naam van dit kasteel is De Beesde. Het dateert uit 1395. Vanaf de veertiende eeuw tot aan 1773 vererft het kasteel binnen de familie: de familie Van Beesde, De Waal van Vronestein en Van Bueren. Het laatste familielid, Petronella Johanna van Bueren, trouwt met Wytze Watze van Cammingha. De naam De Beesde verandert in Cammingha. In 1773 wordt het kasteel verkocht aan Jan de Pesters. Van 1929 tot 1958 was het kasteel eigendom van de familie De Wetstein Pfister en toen werd het

verkocht aan de familie Peek. Deze familie woont al sinds 1720 op de naastgelegen boerderij De Beesde. Vermoedelijk bestond het kasteel vroeger alleen uit een grote woontoren, een donjon, en was het omringd door water. Aan de ene kant lag de Kromme Rijn en aan de andere kanten liep een gracht. In de achttiende eeuw is door de Cammingha's aan de westkant een vleugel aangebouwd, waarvan de prachtige spiltrap te bewonderen is. De vleugel aan de noordkant is in de negentiende eeuw gebouwd. In de huidige onderste verdieping van Cammingha waren vroeger 6 venstertjes. Dit waren de schietgaten. Eén ervan is bewaard gebleven. Verder zijn er in de onderverdieping mooie troggewelfjes te zien. Kijk ook eens naar de dikte van de muren. Je kunt je voorstellen dat je hierin verdedigen kunt! Rond 1958 werd het kasteel verkocht aan mevrouw A.P. van Peek-van Zijl. Het was toen erg vervallen en in 1959 was het kasteel bijna gesloopt, omdat er geen geld was. Maar na een aantal jaren leegstand werd het in de jaren 1965-1966 gerestaureerd en weer bewoonbaar gemaakt.

Kasteel Cammingha

20 OUD AMELISWEERD, KONINGSLAAN 9, BUNNIK

Amelisweerd wordt voor het eerst genoemd in 1224. Ridder Amelis wordt door de proosdij van Oudmunster beleend met een waard langs de Kromme Rijn. In 1672 werd de oude Ridderhofstad verwoest door de Fransen. In 1760 kwam alles in handen van baron Taets van Amerongen, die het huidige huis bouwde. Van 1808 tot 1810 was koning Lodewijk Napoleon de eigenaar van deze historische buitenplaats. Vanaf zijn eerste bezoek was hij door deze buitenplaats gefascineerd en spaarde hij kosten noch moeite om het huis in te richten als een waar Arcadië. Prachtig empire behang, meubels, stoffering: alles werd op elkaar afgestemd.

Een van de kamers met het bijzondere behang in Oud Amelisweerd.

21 FORT BIJ RIJNAUWEN: VOSSEGATSEDIJK 3-5, BUNNIK

FORT BIJ VECHTEN: INGANG TEGENOVER ACHTERDIJK 21, BUNNIK

FORT BIJ 'T HEMELTJE: FORTWEG 11, HOUTEN

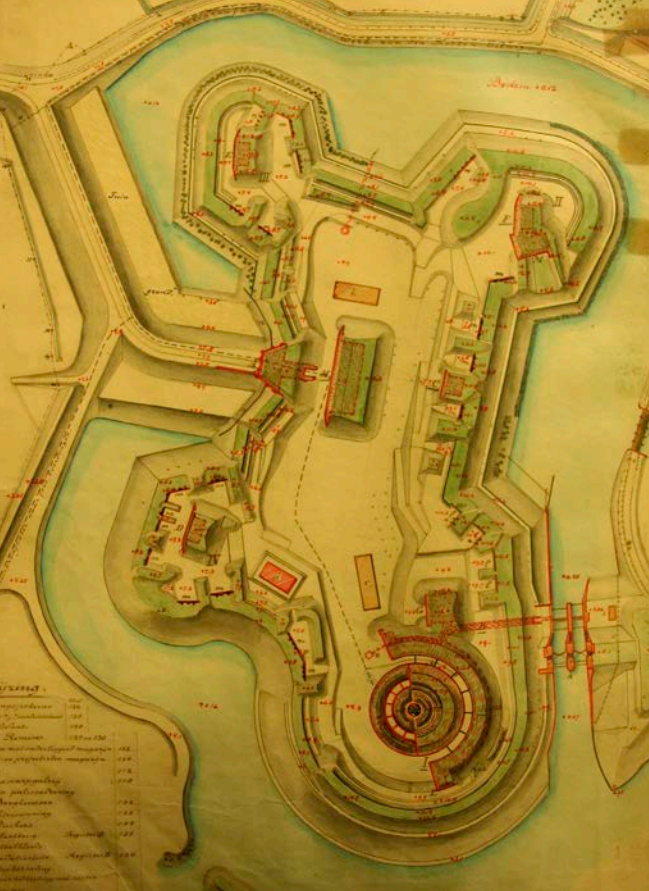
Deze forten liggen centraal in het post-militaire landschap van de Nieuwe Hollandse Waterlinie (NHW). Het zijn plekken met vele verhalen, gebouwd aan het einde van de negentiende eeuw. Deze sfeervolle, groene forten met karaktervolle historische gebouwen staan op het kruispunt van de Romeinse Limes en de NHW.

Fort bij Rijnauwen is het grootste vestingwerk van de NHW. Samen met Fort bij Vechten moest het één van de zwakste punten in de linie verdedigen, een brede strook grond aan weerszijden van de Kromme Rijn die niet onder water kon worden gezet. Daarnaast kon vanaf dit punt de strategische spoorlijn Utrecht-Arnhem onder vuur worden genomen. Fort bij Vechten is gedeeltelijk gerestaureerd door over een strook van 80 meter breed de wallen en profielen uit 1880 te herstellen. Sinds oktober 2015 is hier het Waterliniemuseum gevestigd. Ten westen van het fort ligt het Romeinse Castellum Fectio. Dit is zichtbaar gemaakt in het landschap. De tentoonstelling 'Romeins Vechten' in het Fort bij Vechten laat het dagelijkse leven in de Romeinse tijd zien. Het fort is een gewilde pleisterplaats voor recreatief, zakelijk en cultureel gebruik.

Fort Vechten

Fort bij 't Hemeltje stamt uit 1877-1881 en is het laatst gebouwde fort van de NHW. Het verdedigde een strook grond dat niet onder water te zetten was en de spoorlijn 's-Hertogenbosch-Utrecht. Een deel van dit fort doet dienst als kantoor voor organisaties die actief zijn op het gebied van duurzaamheid. Alle drie de forten hebben een grote waarde als natuurgebied.

Plattegrond van Fort Honswijk uit 1909.

22 FORT HONSWIJK, LEKDIJK 58, SCHALKWIJK

Fort Honswijk, Lunet aan de Snel en het Werk aan de Korte Uitweg maken deel uit van de “Stelling van Honswijk”. Op 10 september zijn alle drie de forten geopend! Fort Honswijk werd tussen 1841 en 1848 gebouwd en wordt ook wel Fort Willem II genoemd, naar aanleiding van het bezoek van de vorst in 1843. Bij oorlogsdreiging moest het fort samen met het aan de overzijde gelegen Fort Everdingen een vijandige opmars via de Lek en de dijken voorkomen. Minstens zo belangrijk was de verdediging van een nabijgelegen inundatiekanaal en -sluis. Fort Honswijk was het eerste en grootste torenfort van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. De vrijstaande bomvrije toren had een kelder en drie verdiepingen. In 1848 was het fort gereed. De gemetselde toren bleek echter al snel niet meer bestand tegen de toenemende vuurkracht van kanonnen. Daarom vonden vanaf 1878 diverse aanpassingen plaats en is onder andere aan de oostkant een losstaande halfronde galerij gebouwd met een zware gronddek-

Zij waren, vanwege hun militaire functie, tot medio de vorige eeuw hermetisch afgesloten. De natuur kreeg daardoor vrij spel en een gevarieerde fauna en flora was het resultaat. Tijdens Open Monumentendag bieden de vrijwilligers van de forten rondleidingen aan. Ook worden er wandelingen met gids georganiseerd langs het zogeheten ‘bunkerpad’ tussen Vechten en Rhijnauwen. U wordt onderweg geattendeerd op interessante elementen van de Waterlinie in het landschap, zoals tankgrachten, vechtwagenversperringen, groepsschuilplaatsen en kazematten.

king (*contrescarp*). Een poortgebouw geeft toegang tot het fort, dat via een dam te bereiken is. Verder zijn er een munitiemagazijn met wachtlokaal en vijf stallingen voor geschut (*remises*). Deze bouwwerken, ook de galerij, zijn verstopt onder een dikke laag aarde. Alleen de voorkant, richting het veilige westen, is zichtbaar.

23 LUNET AAN DE SNEL, DIRECT ACHTER LEKDIIJK 56A, SCHALKWIJK

Zo'n 300 meter noordoostelijk van Fort Honswijk ligt de Lunet aan de Snel. Dit verdedigingswerk is vernoemd naar het gelijknamige kronkelige waterloopje De Snel. Een 'lunet' is een klein V-vormig verdedigingswerk. De Lunet ligt op een strategische plaats en hield het binnentalud van de Lekdijk onder vuur. Ook kon het flankerende dekking geven aan Fort Honswijk en Werk aan de Korte Uitweg. Lunet aan de Snel, ook wel Lunet bij Honswijk genaamd, dateert uit de tweede bouwperiode van de Nieuwe Hollandse Waterlinie omstreeks 1845-1846. Het was toen een aarden verdedigingswerk en had dezelfde afmetingen als het huidige forteiland. Tussen 1871 en 1879 is het gemoderniseerd. De bomvrije kazerne en remise in de oostelijke punt van de omwalling stammen uit deze periode. Ook verrees er een houten loods op het terrein en werden er een brug over het Inundatiekanaal en twee bruggen over de gracht aangelegd. De kazerne bestaat uit 8 naast elkaar gelegen booggewelven, de meeste met eigen entree en vensters. Een munitie- en een kruitmagazijn bevonden zich in het midden, achterin.

Lunet De Snel en Fort Honswijk met op de achtergrond rivier De Lek.

24 KASTEEL OUD WULVEN EN JEANETTE-OORD, OUD WULFSEWEG 10, HOUTEN

Ongeveer ten zuiden van het huidige Jeannette-oord aan de Oudwulfseweg stond het kasteeltje Oud Wulven, hoogst waarschijnlijk op dezelfde plek waar in vroeger tijden het stamslot van de Van Wulvens heeft gestaan. Hun stamslot is waarschijnlijk nooit meer geweest dan een mottekasteel. Tijdens de sloop van het latere kasteeltje vond men in de heuvel nog een fundament van een bakstenen toren van grote kloostermoppen, en daaronder een brandlaag, wat wijst op een houten gebouw dat daaraan moet zijn voorafgegaan. De hoofdtak van de familie Van Wulven bewoonde sinds het einde van de dertiende eeuw een nieuw kasteel, Wulven. In 1634 kocht heer Johan van Toll de ambachtsheerlijkheid Oud Wulven en liet er een buitenplaats aanleggen. Blijkens de inscriptie in de deuromlijsting die eens de hoofdtoegang tot Oud Wulven sierde, werd het kasteeltje in 1635 gebouwd.

Het kasteeltje, door de auteur van de Tegenwoordige Staat omschreven als "(...) een fraai Gebouw, met een Koepeltorentjen er neven, dat op een met groen bewasschen Bergjen staat" - kunnen we zien als een zeventiende eeuwse versie van een (vroeg-) middeleeuws kasteeltype. We vinden het afgebeeld op een schilderij uit 1640, dat vermoedelijk werd vervaardigd naar aanleiding van de voltooiing van de buitenplaats. Het was gebouwd op een motte met daarin de kelderverdieping en de dienstingang en was qua hoofdvorm en plattegrond in feite een woontoren, bestaande uit twee bouwlagen en een zolderverdieping onder een schilddak. Een stenen trap voerde naar de hoofdingang die werd geaccentueerd door een monumentale deuromlijsting in Renaissance-stijl, bekroond door een wapenstein (*de wapenstein, die bewaard is gebleven en zich thans met de oude deuromlijsting in de westgevel van het gemeentehuis van Houten bevindt, draagt echter niet het wapen van Johan van Toll, maar van Johan Rotté, die Oud Wulven in 1658 kocht*). Een achthoekige traptoren, bekroond door een doorzalende uivormige "torenhelm" en windvaan, leidde naar de verdieping. De bij het kasteeltje behorende boerderij is afgebeeld als een zeer monumentale hofstede met klokgevels. Achter de boerderij had Van Toll een vijver laten aanleggen waaruit een grote houten duiventoren oprees. De tuinaanleg beperkte zich in eerste instantie tot een paar zogenaamde broderie-tuinen en bosschages als erfafscheiding, maar werd later, waarschijnlijk aan het begin van de achttiende eeuw naar het voorbeeld van Heemstede, uitgebreid met een oprijlaan die uitkwam op de Utrechtseweg, waar een poortwachterswoning werd gebouwd. In de loop van de negentiende eeuw onderging het kasteeltje een ingrijpende verandering, nadat de functie als zomerverblijf door de inmiddels tot herenhuis verbouwde hofstede was overgenomen. De ver-

dieping en de zolder werden afgebroken evenals de torenkoepel; ervoor in de plaats kwam een zadeldak en de zolder werd ingericht als duivenhok. In 1939 bleek het kasteeltje zo vervallen dat er een restauratieplan werd opgesteld door de architect C.W. Rooijaards.

Aquarel van het kasteeltje Oud Wulven door K. Haman uit 1895.

Het uitbreken van de Tweede Wereldoorlog vertraagde echter de uitvoering van het plan en in de nacht van 29 op 30 maart 1947 stortte het huis tenslotte grotendeels in. De restauratiekosten waren als gevolg hiervan dermate hoog geworden dat in 1957 werd besloten tot sloop van de restanten.

25 'T OUDE KOETSHUIS, OUD WULFSEWEG 12, HOUTEN

Dit witgepleisterde, vierkante eenlaags woonhuis onder een met pannen gedekt mansardedak is in oorsprong het achttiende-eeuwse koetshuis met koetsierswoning bij het buiten Oud Wulven. In 1919 is het stalgedeelte verbouwd tot wasserij en keuken voor Folmina (*Oud Wulfseweg 4*). De staldeuren in de linker gevel werden vervangen door de tegenwoordige ingangspartij, bestaande uit een dubbele onder- en bovendeur binnen een houten omlijsting in Amsterdamse Schoolstijl. Typierend zijn de trapeziumvormige ruiten van het bovenlicht.

De tot herenhuis verbouwde boerderij van kasteeltje Oud Wulven. Vanaf 1910 in gebruik als opvanghuis Jeanette-Oord. Foto uit circa 1910.

26 FOLMINA, OUD WULFSEWEG 4, HOUTEN

Dit in Amsterdamse-Schoolstijl opgetrokken landhuis is in 1919 in opdracht van de Vereniging Hulp voor Onbehuisden gebouwd, naar ontwerp van de Amsterdamse architect J. de Meijer. Een gevelsteen vermeldt het bouwjaar: “In dankbare herinnering aan de weldoener der armen, 1919”. Oorspronkelijk was het een tehuis voor moeilijk opvoedbare meisjes. Het pand is in de loop der tijd diverse malen verbouwd, het laatst in 1985-1986. Een merkwaardig bijgebouwtje is het zevenzijdige paviljoen onder rieten tentdak, dat diende als ziekenbarak en plaats bood aan 6 zieke kinderen en een verpleegster. Tevens staat er een zogenaamd ‘ontijzeringsgebouwtje’ dat diende om het opgepompte grondwater te ontdoen van het teveel aan ijzer. In 1904 wordt in Amsterdam door Tjitte Jonker en zijn vrouw Jannetta “De Vereeniging Hulp voor Onbehuisden” opgericht. Deze organisatie hielp daklozen aan een onderdak. Op 23 juni 1910 opent Hulp voor Onbehuisden een opvangtehuis in Jeanette-Oord (*Oudwulfseweg 10*). Oudere meisjes die in Amsterdam werden opgevangen, krijgen ver buiten de stad in de vrije natuur van Houten een nieuwe kans. Ze krijgen les in wassen, strijken, naaien knippen, koken en worden opgeleid als huisvrouw of als dienstmeid. Het huis krijgt de naam Jeanette-Oord, genoemd naar Jannetta Jonker.

Het Folmina-paviljoen omstreeks 1970.

De opening is een grote gebeurtenis. Amsterdamse journalisten en notabelen, waaronder een wethouder en jonkheer Van Rappard van het Rijks Tucht- en Opvoedingswezen reizen per spoor naar Utrecht en vandaar met open rijtuigen naar Houten. Het project Jeanette-Oord kost 40.000 gulden. Daarnaast heeft het huis een telefoonaansluiting. Op 22 oktober 1920 wordt op hetzelfde terrein het Folmina-paviljoen opgeleverd. Hier worden kinderen opgevangen, waar geen enkele andere vereniging in Amsterdam zich om bekommerde. Hulp voor Onbehuisden blijft Jeannette-Oord tot 1925 gebruiken. Het huis en het terrein worden dan opgedeeld en geveild. Het Folmina-paviljoen blijft nog tot in 1949 in gebruik. In dat jaar vindt men Houten te geïsoleerd en worden de activiteiten verplaatst naar Amsterdam.

Boerderij Oudwulverbroek uit circa 1960.

27 BOERDERIJ OUDWULVERBROEK, OUD WULFSEWEG 17, HOUTEN

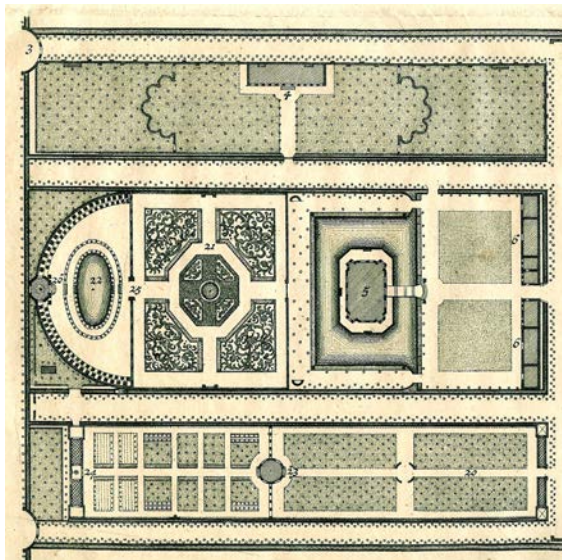
Deze monumentale dwarshuisboerderij dateert gedeeltelijk uit de zestiende eeuw. De boerderij heeft haar naam ontleend aan het ontginningsgebied Oudwulverbroek, waar zij is gelegen. In de boomgaard rechts van de boerderij zijn nog sporen zichtbaar van wat vermoedelijk ooit de omgrachting is geweest. Opvallend is de hoge kelderverdieping die ruimte biedt aan drie kelders. Twee van hen worden overkluisd door een kruisgewelf, de derde door een tongewelf. De vloeren zijn betegeld met plavuizen. Links in het voorhuis bevindt zich een statige opkamer met een achttiende-eeuwse schouw. Mogelijk heeft deze ruimte gediend als vergaderkamer voor het gerechtscol-

lege van Oud Wulven en Waijen. Opvallende details zijn verder twee natuurstenen oeil-de-boeufs en een aantal sleutelstukken in het voorhuis, waarvan de oudste uit het tweede kwart van de zestiende eeuw dateren. Tegen de rechtergevel staat een lagere, zeventiende-eeuwse aanbouw die oorspronkelijk dienst deed als bakhuis. De boerderij heeft geen agrarische functie meer.

28 KASTEEL HEEMSTEDE, HEEMSTEEDSEWEG 26, HOUTEN

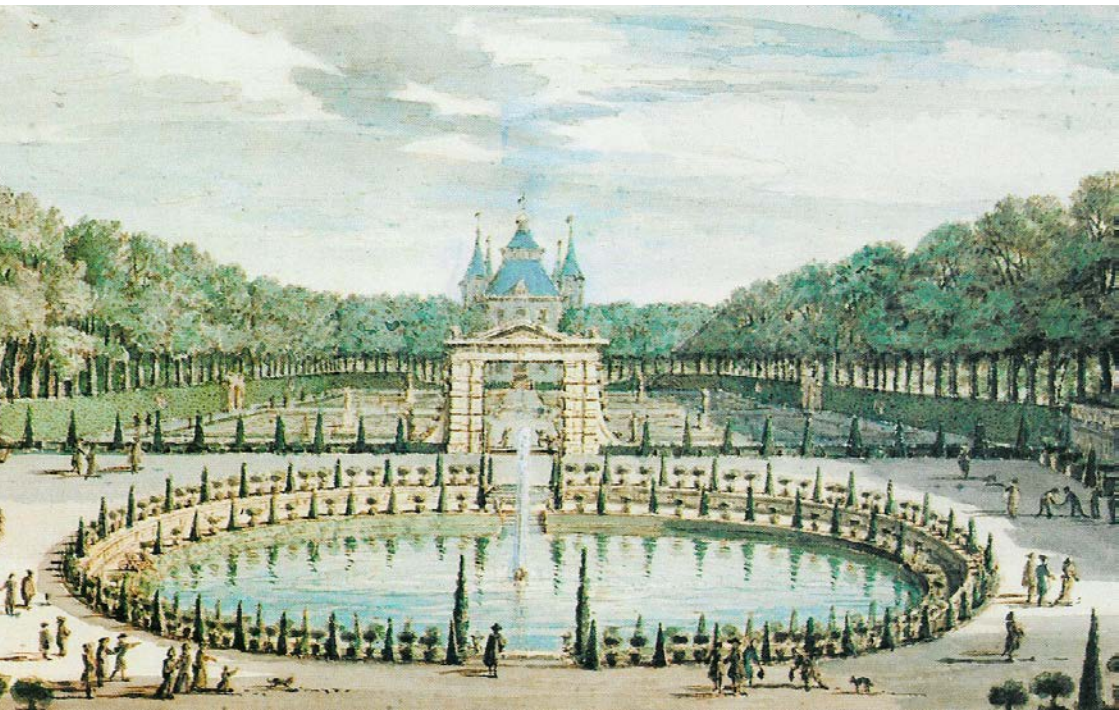
Het huis Heemstede, dat in 1645 werd gebouwd in opdracht van Hendrik Pieck van Wolfswoord en Maria van Winssen, was zoals de meeste nieuw opgezette buitenplaatsen in de zeventiende eeuw bescheiden van afmetingen. De omgrachting moest een riddermatige oorsprong suggereren en was een uiting van de hang naar sociale status van de bezitter. In de directe omgeving van het huis werd een kasteeltuin aangelegd in de toen gangbare Renaissancestijl. Het was een kleine, omsloten tuin met een aanleg op basis van een geometrisch patroon van vierkanten. In 1680, toen Diderick van Velthuysen bij overdracht eigenaar werd van Heemstede, brak de glorie tijd aan van het kasteel. Door de Franse kunstenaar Daniël Marot liet hij het huis vooral inwendig verfraaien en de tuinen uitleggen en herscheppen naar het voorbeeld van de grote Franse tuinen of formele tuinen, zoals die hier ten lande al waren nagevolgd te Zeist, Leersum, Rijswijk en op andere plaatsen.

Gedeelte van de plattegrond van de tuin van Heemstede uit circa 1700.

*“Hoe heerlijk ziet men daar het Landthuis afgemaakt!
Het Landthuis, dat in ‘t Sticht met zooveel luister praat,
En, als Versailles, van nieuwsgierge vreemdelingen,
Wordt dag op dag bezocht; die als met schaaren dringen
Naar HEEMSTEDÉ, om hun oog met allerlei plantzoen
Van lommerrijk geboomte, en Flora te voldoen.
Ook is er niemand of hij prijst tot aan de starren
Dees Lustwarande, daar ‘t gezicht in moet verwarren,
Wanneer het naau begluurt al ‘t geen zich hier vertoont.
‘t Schijnt of hier ‘t Godendom van bosch en boomden woont,
Om in dit Tempe met zijn reyen te verkeerén.”*

Eén van de 26 aquarellen die Izaak de Moucheron omstreeks 1700 van de tuin van Heemstede maakte.

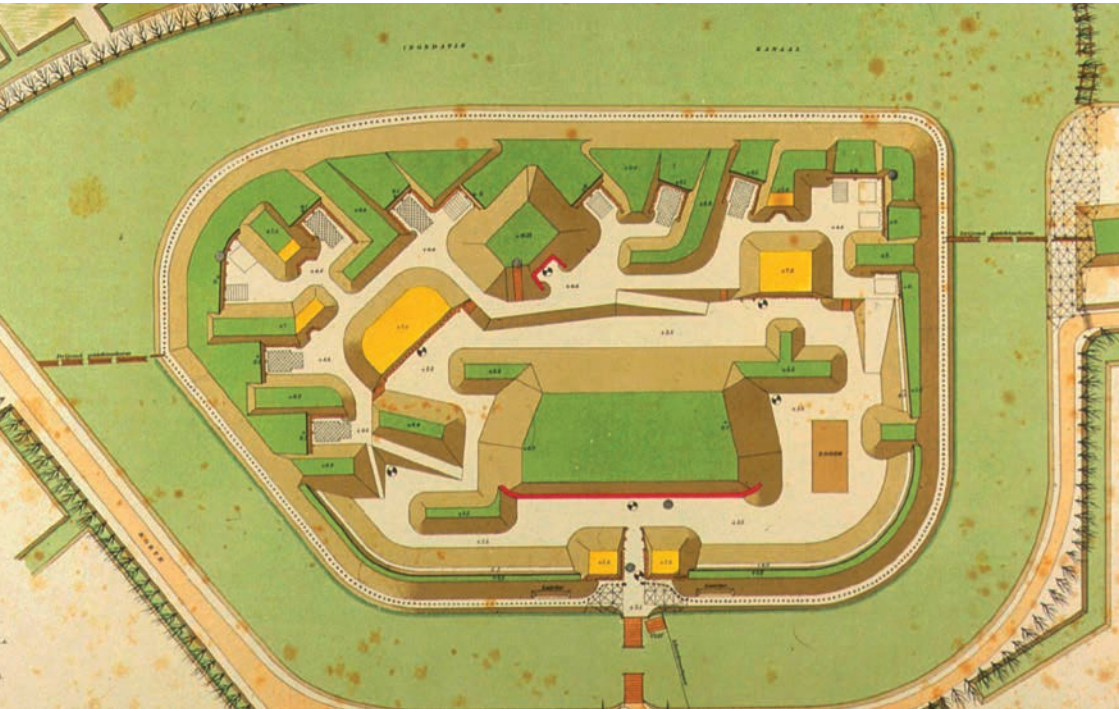

Na de dood van Van Velthuysen op 20 juli 1716 wisselt de ambachtsheerlijkheid in korte tijd een aantal keren van eigenaar. Gebrek aan belangstelling voor Van Velthuysens

schepping en vermoedelijk ook aan financiële middelen waren de oorzaak van een snel intredend verval. Toen in 1723 Essaye Gillot eigenaar werd van Heemstede bleken “de geschoren hagen omvergehaald, vele bomen gekapt, tuinhuizen afgebroken en de meeste beelden én zelfs het lood uit de vijvers verkocht”. Gillot liet evenwel het park regenereren en kleine wijzigingen doorvoeren. Na de dood van Gillot zijn de tuinen geleidelijk aan opnieuw in verval geraakt. Tekenend voor de desinteresse van latere eigenaars is het gerucht dat Jhr. mr. I.L.C. van de Berch, in 1837 door koop eigenaar geworden, een aantal grote tuinbeelden heeft laten begraven, verveeld als hij was met hun aanwezigheid. Van de tuin van Heemstede zijn door Izaak de Moucheron 26 aquarellen en een vogelvlucht-gezicht gemaakt. Naderhand zijn van deze afbeeldingen door De Moucheron etsen gemaakt die vermoedelijk rond 1700 werden uitgegeven door de wed. Nicolaus Visscher. Daniel Stoopendaal maakte aan de hand van de tekening van De Moucheron een grote vogelvluchtgravure en een plattegrond die eveneens omstreeks 1700 werden uitgegeven. Met hun breedte van circa 300 m en lengte van circa 2 kilometer waren de tuinen van Heemstede stellig niet de grootste in hun soort, maar in hun glorie-dagen waren zij minstens zo beroemd als die van bijvoorbeeld slot Zeist, trokken zij talloze bezoekers en inspireerden zij dichters en kunstenaars.

29 HET WERK AAN DE KORTE UITWEG, LANGE UITWEG 42A, SCHALKWIJK

Fort WKU behoort tot de Stelling van Honswijk die tussen 1871 en 1886 werd verbeterd en uitgebreid. Men moderniseerde de bestaande werken, Fort Honswijk en de Lunet aan de Snel. Op 1000 meter afstand ten noorden van Fort Honswijk bouwden in 1877 een nieuw verdedigingswerk: Fort WKU. Het fort is in opdracht van het ministerie van Defensie (*toen nog Ministerie van Oorlog genaamd*) gebouwd. Het had als doel: de overtocht van het inundatiekanaal te betwisten (= *een kanaal waarmee een gebied onder water gezet kan worden*); verdedigen van de Lange Uitweg; vuur brengen op de gedeelten van de binnen berm van de Noorder-Lekdijk die vanuit Fort Honswijk niet gezien werden; vuur ter flankering van de Waalse Wetering; om de aanvaller in het dorp Schalkwijk te alarmeren. Fort WKU bestaat uit verschillende permanente gebouwen: de Bomvrije Kazerne, de Genieloods, de Wachterswoning en de Remise. De Kazerne werd vroeger gebruikt als onderkomen voor manschappen en als opslagplaats. Naast de Kazerne bevindt zich aan de rechterzijde een houten loods, Genieloods genaamd. Deze loods diende hoofdzakelijk voor de opslag van artillerie materieel (geschut/kanonnen) en gereedschappen.

Achter de bomvrije Kazerne staat het voormalige munitiemagazijn: de Remise. Het binnenterrein (*het Terreplein*) wordt omringd door de ‘aarden wal’. Vanachter deze wal kon vroeger de verdediging van de omgeving en het fort plaatsvinden. Rond het hele terrein ligt een gracht en het Fort is toegankelijk via een brug. Fort WKU (*Werk aan de Korte Uitweg*) is een bijzondere plek in een natuurlijke omgeving. Het fort is een combinatie van een knus theehuis, zalen met moderne vergaderfaciliteiten en een mooi natuurkampeerterrein. Bij het fort werken professionals, vrijwilligers en mensen met een achterstand tot de arbeidsmarkt die een ontwikkeltraject volgen. Door werkervaring op te doen of dagbesteding proberen zij een weg (terug) te vinden in de maatschappij.

30 HET WERK AAN DE GROENEWEG, GROENEWEG ONGENR., SCHALKWIJK

Als je door de historische loopgraven van werk aan de Groeneweg loopt ga je terug in de tijd. Het verdedigingswerk heeft nog helemaal haar oorspronkelijke vorm. Een deel van de vijftig betonnen groepsschuilplaatsen kun je dan ook van binnen bekijken.

Via een beleefroute over het terrein, dat dagelijks opengesteld is, kom je alles te weten over de geschiedenis van dit bijzondere onderdeel van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Het Werk aan de Groeneweg is aangelegd tussen 1914 en 1918, ter verdediging van het fort bij Honswijk. De infanteriestelling bestaat uit een dubbele loopgraaf met aarden wallen en 55 groepsschuilplaatsen. De meeste zijn posten voor één schutter. De wat grotere piramidevormige bunkers, gebouwd 1939-1940, zijn groepsschuilplaatsen.

Luchtfoto van het gerestaureerde Werk aan de Groeneweg.

31 LINT- EN LINIEPAD, SCHALKWIJK

Ontdek het mooie buitengebied van Schalkwijk. Wandelen door weilanden, langs een lint van boerderijen en de forten van de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Geniet van weidse uitzichten, de rust en ontdek de Nieuwe Hollandse Waterlinie. Klompen aan, rugzak op en gaan. Tijdens deze route komt u langs Werk aan de Korte Uitweg, Lunet aan de Snel, Fort Honswijk en het prachtig gerestaureerde loopgravenstelsel Werk aan de Groeneweg. Een tocht vol monumentaal erfgoed dus.

Kaart Lint- en Liniepad, Schalkwijk.

32 KASTEELTUIN JONKHEER RAM, TEDWIJKSEWEG 2A, SCHALKWIJK

In 1634 kocht Adriaan Ram het kasteel Schalkwijk van jhr. Philips Doubleth en niet lang daarna, in 1647, de ambachtsheerlijkheid over Schalkwijk van de graaf van Culemborg. Deze Adriaan Ram was overtuigd katholiek en liet ter wille van zijn familie en de grotendeels katholiek gebleven burgerij van Schalkwijk een toren van zijn kasteel inrichten als noodkapel. Tevens nam hij, zogenaamd als huisonderwijzer, de priester Dirk Jacobsz van der Horst in dienst. Zestien jaar lang bleef de slotkapel als schuilkerk fungeren, tot in 1651 een inval werd gedaan door Johan Strick van Linschoten, maarschalk van het Sticht. Nadat de maarschalk in eerste instantie was verjaagd, kwam hij nog diezelfde dag terug met een groot aantal manschappen, en nam het kasteel in. Adriaan Ram, zijn echtgenote en een aantal medeplichtigen werden gevangengenomen en in Utrecht berecht. De toren waarin de schuilkerk was ondergebracht, werd tot op de grond afgebroken, hijzelf werd van zijn rechten als ambachtsheer vervallen verklaard en samen met zijn gezin voor de duur van tien

jaren uit stad en landen van Utrecht verbannen. Al in het midden van de achttiende eeuw moet het kasteel in verval zijn geraakt. In ieder geval is het kasteel vóór 1811 gesloopt, aangezien in dat jaar bij een verkoop slechts sprake was van een stuk grond. De tuin naast het kasteelterrein is in 2008 gereconstrueerd. Buiten dat de tuin historisch verantwoord is in zijn beplanting, is het gewoon een mooie plek om even rond te lopen en te genieten van de rust die er heerst. De tuin toont veel kruidachtige planten, bloembedden en fruitbomen. Bij de tuin is een handleiding geschreven die uitvoeriger dan op het bord met uitleg bij de tuin- vertelt over de historie van de tuin naast de vroegere ridderhofstad, de reconstructie alsmede de historische beplanting.

33 N.H. KERK SCHALKWIJK MET BEGRAAFPLAATS, BRINK 10, SCHALKWIJK

Vanaf de Vroege Middeleeuwen was het gebruikelijk de doden te begraven in de kerk. In eerste instantie was dit voorbehouden aan kerkelijke hoogwaardigheid bekleders en leden van aanzienlijke families. Later werd het voor iedereen mogelijk in de kerk begraven te worden. Alleen zeer arme mensen, niet gedoopte, zwervers en personen waarvan men niet wist of dat zij tot de christelijke kerk behoorden werden buiten de kerk begraven op het zogenaamde kerkhof. Rondom het kerkhof lag meestal een muur of haag en het terrein zelf was beplant met bomen. Indien er in de kerk geen ruimte meer was voor begravingen dan werden een aantal graven geruimd. De beenderen werden dan in een op het kerkhof gegraven verzamelgraf begraven. Vanwege de stank die het begraven in de kerken veroorzaakte en vanwege het gevaar voor verspreiding van besmettelijke ziekten kwam er in 1804, tijdens de Franse overheersing een verbod op het begraven in de kerken. Dit verbod werd in 1810 weer opgeheven. Koning Willem 1 besloot definitief dat er na 1 januari 1829 niet meer in de kerken begraven mocht worden. Dit besluit leidde ertoe dat gemeentebesturen de taak kregen nieuwe begraafplaatsen aan te leggen. Op deze begraafplaatsen werd geen onderscheid meer gemaakt tussen geloof, het waren algemene begraafplaatsen. Het katholieke deel van de bevolking had sinds de reformatie aan het eind van de zestiende eeuw geen eigen plek om hun doden te begraven. Deze werden eveneens in de Hervormde kerk begraven, deze kerk was van oudsher een katholieke kerk. De aanleg van een algemene begraafplaats was voor de katholieken aanleiding om ook een eigen begraafplaats aan te leggen, met als voornaamste reden dat zij hun doden niet in ongewijde aarde wilden begraven. De oude Sint Michaelskerk van Schalkwijk is vermoedelijk rond het midden van de twaalfde eeuw door de bisschop van Utrecht gesticht. Over het oudste stenen kerkgebouw is weinig bekend, de restanten doen vermoeden dat het een eenvoudig

romaans zaalkerkje uit het begin van de dertiende eeuw moet zijn geweest. Van de westtoren zijn de twee onderste geledingen bewaard gebleven. Aan het eind van de veertiende of in het begin van de vijftiende eeuw moet een begin zijn gemaakt met de vergroting en vernieuwing van het kerkgebouw. Achttiende-eeuwse prenten tonen een laatgotische kruisbasiliek met een driezijdig gesloten koor en een laag dwars-schip. Het koor en de middenbeuk van de gotische kerk waren aanmerkelijk hoger dan die van haar romaanse voorgangster.

Het koor tijdens de restauratie in 1969.

Om de oude toren tot zijn recht te laten komen, werden de twee bestaande geledingen met een verdieping in gotische stijl verhoogd. Bij de herstelwerkzaamheden aan de torenspits in 1736 waren al de nodige gebreken aan het kerschip geconstateerd, maar zij werden kennelijk niet of onvoldoende gerepareerd. In de loop van de tweede

helft van de achttiende eeuw raakte het kerkgebouw steeds verder in verval. Tijdens de middagdienst op eerste kerstdag van het jaar 1802 vielen zulke grote stukken steen en kalk naar beneden dat de aanwezige kerkgangers in allerijl het gebouw moesten ontvluchten. De kerk werd daarop ontruimd en gesloten. In 1803 zijn het kerkschip en het dwarsschip gesloopt en vervangen door de tegenwoordige zaalkerk. Het koor werd aanzienlijk verlaagd. Het werk werd uitgevoerd door A. de Haas en J. de Ridder voor een bedrag van f 2040,-. In 1952 werden de eerste plannen gesmeed om tot een algehele restauratie van de toren te komen. Omdat echter de toegezegde subsidie op zich liet wachten, kon pas in februari 1957 met het werk worden begonnen. Nadat de fundering van de toren was verzaamd, konden ook de hoge steunberen aan weerskanten van de toegangsdeur verdwijnen.

*De steunberen van de toren,
foto uit circa 1955.*

In 1969 was het koor aan de beurt. Uitgangspunt bij deze restauratie, die onder leiding stond van architect C.L. Temminck Groll, was de opvatting dat het herstellen van de kerk in haar oude luister weinig zinvol zou zijn, omdat er te weinig bekend was over de oorspronkelijke opzet. Gestreefd werd naar een verduidelijking van de structuur, waarbij de aangetroffen bouwsporen zo veel mogelijk in het zicht zijn gelaten. Bij het uitgraven van de koorvloer kwamen restanten van lager gelegen vloeren en de gemetselde fundering van het altaar aan het licht.

Opmerkelijk was ook de ontdekking van de zeventiende eeuwse grafkelder van de familie Van der Capellen. De begraafplaats ligt ten zuiden van het kerkgebouw en vormt het restant van het oorspronkelijke kerkhof dat de gehele immunitet rondom de kerk besloeg. Zij is omgeven door een haag en wordt aan de ingangszijde afgesloten door een smeedijzeren hekwerk. De oudste graven dateren uit de negentiende eeuw. Rechts voor de ingang zijn een aantal bijzondere stenen opgesteld.

34 R.K. KERK HEILIGE MICHAËL, JONKHEER RAMWEG 18, SCHALKWIJK

In het najaar van 1876 kreeg de toenmalige pastoor Hilhorst van het aartsbisdom opdracht een nieuwe kerk te bouwen, ter vervanging van de uit 1760 daterende en nog in 1838 vergrote schuilkerk. Ondanks krachtige tegenstand van twee van de vier kerkmeesters werden de bouwplannen voortvarend doorgezet. Er werd een bouwfonds ingesteld, dat uiteindelijk een bedrag van f 96.867,- zou omvatten. Als architect werd Alfred Tepe aangezocht, wiens ontwerp in de jaren 1878-1879 zou worden gerealiseerd. In zijn "Geschiedenis van de bouwstijlen" zou professor Gugel later hierover opmerken: "Eene zeer opmerkelijke stichting van Tepe, die den oud-nederlandschen baksteenbouw tot een onderwerp van ernstige studie heeft gemaakt, is de kerk te Schalkwijk, waarvan de fraaie buitenordonnantie een bij uitnemendheid nationaal karakter draagt. Meer dan uit eenig ander werk blijkt uit deze frissche en teekenachtige schepping hoe meesterlijk en zelfstandig het talent van den meester de oud-nederlandsche typen weet te herscheppen". Op 21 maart 1878 werd de eerste steen gelegd, precies een jaar later konden de klokken worden gewijd. Drie klokken waren afkomstig uit de oude schuilkerk, een vierde werd nieuw gegoten. Al op 10 juni 1879 kon de nieuwe kerk door monseigneur A.L. Schaepman worden geconsacreerd. Zij werd gewijd aan de aartsengel Michaël. De aankleding van het interieur werd verzorgd door Tepe's gildebroeders van het Utrechtse Sint Bernulphusgilde. De inrichting van het kerkgebouw was amper voltooid, toen bleek dat het voegwerk zo slecht was, dat de muren te lijden hadden van doorslaand vocht en beide topgevels van het transept tekenen van verval begonnen te vertonen. In 1899 werd de hele kerk opnieuw gevoegd, terwijl schilder J.H. Jansen uit Jutphaas de hele kerk met uitzondering van het koor aan de binnenkant prepareerde. In 1907 was ook de polychromie onder de ramen van het koor zo sterk aangetast, dat besloten werd deze te vervangen door tegelta-bleaus, naar een ontwerp van J. Mengelberg. In de volgende decennia kwamen andere gebreken aan het licht. Als gevolg van de ontoereikende fundering begon het kerkgebouw te verzakken, ontstonden er scheuren en dreigden de pilaren naar binnen te vallen. In de jaren 1931-1932 werd onder pastoor Ashman een grootscheepse restauratie uitgevoerd. De Tweede Wereldoorlog bracht nieuwe tegenslagen. Zoals in zoveel andere plaatsen gebeurde, werden ook in Schalkwijk de torenklokken ten behoeve van de oorlogsindustrie gevorderd en in 1943 op transport gesteld naar de Duitse smelterijen. Een speciaal daarvoor in het leven geroepen klokken- en orgelfonds maakte het in 1948 mogelijk vier nieuwe klokken in de toren te hangen. Omdat het orgel uit 1837 niet langer voldeed, werd het verkocht en in 1950 vervangen door een nieuw orgel van

de firma Vermeulen uit Alkmaar, dat dienst heeft gedaan tot 1986. In dat jaar zag de parochie kans een uit 1758 daterend orgel van de Utrechtse orgelbouwer Johann Heinrich Bätz te kopen. Op 27 maart 1987 kon het pronkstuk in gebruik worden genomen. Nadat de kerk in 1976 op de Monumentenlijst was geplaatst, heeft het nog acht jaren geduurd voordat de restauratie van het exterieur ter hand werd genomen.

35 R.K. BEGRAAFPLAATS JONKHEER RAMWEG AD 18, SCHALKWIJK

De begraafplaats ten noordwesten van de kerk is in 1818 aangelegd, achter de voormalige schuilkerk (*nu dokterspost*). Zij werd op 22 juni van dat jaar door aartspriester G. van Nooij gewijd. In 1849 kocht het kerkbestuur een stuk grond van Arnold Willem baron Van Brienen, om er vervolgens de begraafplaats aan de noordzijde mee uit te breiden. Door middel van met grind verharde paden wordt het terrein in rechthoekige vakken onderverdeeld. De oudste graven, waaronder dat van bouwpastoor Hilhorst, liggen ten zuiden van de grafkapel van de familie Van Wijkerslooth van Weerdensteijn, die de begraafplaats domineert.

Op 5 augustus 1863 verkocht het rooms-katholieke kerkbestuur voor f 1200,- een stukje grond op de begraafplaats aan de familie Van Wijkerslooth van Weerdensteijn om er een familiegraf te bouwen. In het jaar daarop verrees de huidige grafkapel naar een ontwerp van architect H.J. van den Brink. De grafkelder is bereikbaar via een trap aan de achterzijde.

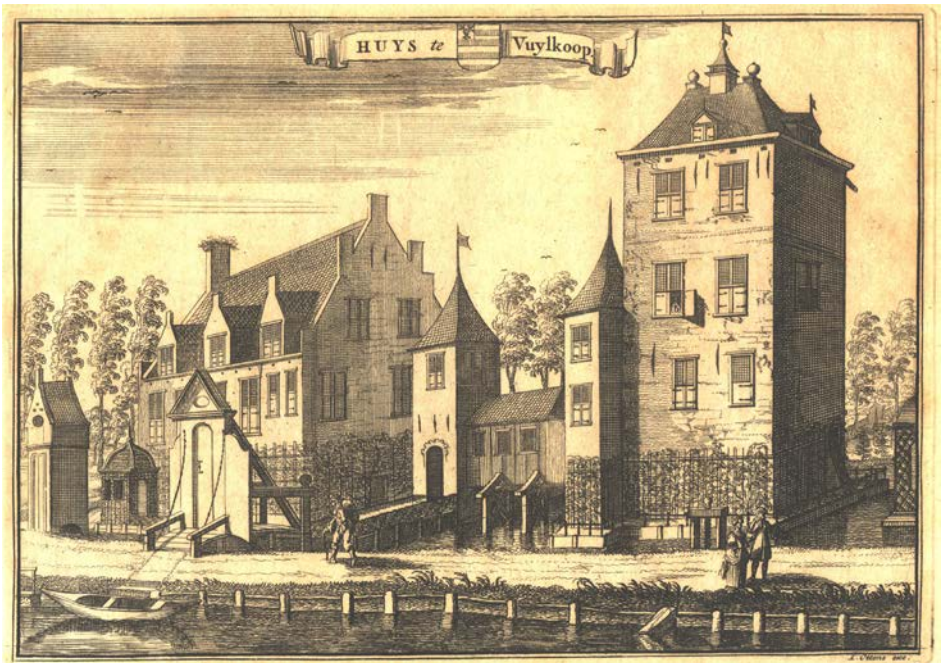
De R.K. begraafplaats met de grafkapel gezien vanaf de kerktoren in 1995.

36 KASTEEL VUYLCOOP, NEEREIND 29, SCHALKWIJK

De stichting van het kasteel Vuylcoop vond plaats ergens in het begin van de veertiende eeuw, waarschijnlijk door een lid van het geslacht Van Schalkwijk. De eerste officiële vermelding dateert uit 1392 als Willem van Vuylcop er door het hof van Vianen mee wordt beleend. In 1401 ging het huis over op zijn zoon Gijsbrecht, die het in 1413 overdeed aan Zweder van Oostrom. Naderhand is het diverse malen van eigenaren verwisseld. Govert van Voorde was er eigenaar van, toen het, in 1538, als riddermatig werd erkend. Voor zover wij weten is de oudste afbeelding van Vuylcoop een kaart van de hand van Jan van Diepenem uit 1640.

Gravure van kasteel Vuylcoop uit 1698 door C. Specht.

Het kasteel wordt hierop afgebeeld als een eenvoudige rechthoekige toren, bestaande uit een kelder, twee verdiepingen en een zolder afgedekt met een zadeldak. De boerderij die op de voorhof stond (*thans Neereind 19*) vinden we al afgebeeld op een kaart van Hendrik Verstrale uit 1626 als een monumentale herenboerderij die, op de trapgevels na, nagenoeg identiek was aan het huidige pand. Dit huis zal toen al als woonhuis van de eigenaar in gebruik zijn geweest, immers de middeleeuwse toren was

vrij bescheiden van afmetingen en bood weinig wooncomfort. Nog vóór 1700 onderging het huis een vrij ingrijpende verandering; uit een kopergravure van C. Specht uit 1698 blijkt dat de toren is opgehoogd met een verdieping en wordt bekroond met een leien schilddak waarop een centraal geplaatste schoorsteen. Er heeft dan ook een uitbreiding plaatsgevonden in de vorm van een traptorentje dat middels een houten overdekte brug over de gracht is verbonden met een kleine poorttoren. In 1829 verkocht A.B.W. van Westreenen Vuylcoop aan Willem Backer, huisarts te Schalkwijk. Intussen waren de zeventiende-eeuwse toevoegingen weer afgebroken en had het huis zijn oorspronkelijke vorm terug gekregen. De kadastrale minuut van 1832 laat zien dat de gracht nog grotendeels aanwezig was, zelfs rond de voorhof. Tevens is de brug over de wetering aangegeven die toegang gaf tot een oprijlaan die uitkwam op de huidige Trip. Nadat in 1968 het achterhuis van de herenboerderij door brand was verwoest, wenste de toenmalige eigenaar H.J.W. Ridder Vuylcoop van de hand te doen. De hofstede werd in datzelfde jaar gekocht door A. Vissers, de toren in 1969 door B.A. Heijman. Tussen 1969 en ongeveer 2003 is het kasteel gerestaureerd. Kasteel Vuylcoop wordt beheerd door de Stichting Vuylcop. Volgens artikel 2 van de statuten heeft de stichting ten doel het behoud en beheer van bouwkundige monumenten van hoge cultuurhistorische waarde in de gemeente Houten.

COMITÉS OPEN MONUMENTENDAG HET KROMME RIJNGEBIED

WIJK BIJ DUURSTEDEN	Guus Swillens, Jeannette van Altendijk, Kees van Vliet, Annemieke Wielinga, Dorine Bakker, Aart Molendijk, Lenie Roman, Ánny Smit, Kees Broekman. <i>Tijdens de Open Monumentendag is het VVV-kantoor beneden in het Oude Stadhuis op de Markt in Wijk bij Duurstede de hele dag geopend.</i>
HOUTEN	Ria van Heerden, Monique Schilders, Hans Schemmekes, Bert van der Houwen en Otto Wttewaall.
BUNNIK	Piet Koning, Mathijs von Königslów, Yvon Hoogendijk.

MEER INFORMATIE OVER OPEN MONUMENTENDAG

www.openmonumentendag.nl
www.omdbunnik.nl
www.tussenrijnenlek.nl
www.rhczuidoostutrecht.nl
www.wijkbijduurstede.nl
www.houten.nl
www.facebook.com/openmonumentendagwijk

gemeente Houten

Met dank aan de sponsors

Utrechts Landschap

Regionaal Historisch Centrum Zuidoost Utrecht

Cultuurplatform Bunnik

Lions Houten

WWW.OPENMONUMENTENDAG.NL

